X'ħasibna? Għarab slavaġ tal-Mokololo? L-identità u l-Ewroċentriżmu fil-kitba ta' Manwel Dimech

Michael Grech

F'din it-taħdita beħsiebni nitkellem fuq aspetti mix-xogħol ta' Dimech li hu qatt ma ddiskuta b'mod sistematiku. Hemm kunċetti, bħal dak ta' identità, li Dimech spiss juża (anke jekk forsi rarament juża din il-kelma teknika) mingħajr iżda qatt ma jħoss il-bżonn li jispjega b'mod preċiż x'inhu l-kunċett, x'jimplika, lil min jinkludi u lil min jeskludi; minkejja li hemm bosta truf imxerrda fix-xogħol tiegħu li jagħtu ħjiel dwar id-definizzjonijiet li aktarx kien jagħti hu kieku xi ħadd talbu jagħmel dan. Hemm oħrajn, bħall-Ewroċentriżmu li lil Dimech żgur qatt m'għaddewlu minn moħħu, anke għaliex bħala kunċett twieled wara, minkejja li r-realtà u l-attitudni li għalihom jirreferi l-kunċett ta' Ewroċentriżmu kienu ilhom jeżistu minn snin qabel. Infatti, beħsiebni nagħmel dan l-eżerċizzju propju għax jirreferu għal xi ħaġa reali, xi ħaġa li hi minfuda u mlaħħma fil-ħsieb ta' Dimech.

Moħħ il-bniedem mhuwiex l-isfera li għaliha l-individwu biss għandu aċċess sħiħ, ċert u privileġġat, kif stqarru ħafna ħassieba wara Descartes. Ix-xogħol ta' ħassieba bħal Kant, Freud u Wittgenstein – differenti fil-punti tat-tluq, metodoloġija u konklużjonijiet tagħhom – wera d-difetti ta' dan il-mod li bih wieħed jifhem il-moħħ tal-bniedem. B'mod partikulari, Freud wera li kemm dak li ngħidu u nagħmlu, u kemm dak li ma ngħidux u ma nagħmlux jiżvela affarijiet li jeżistu f'moħħna anke jekk m'għandniex għarfien konxju tagħhom. Ovvjament il-każi li tratta Freud u l-mekkanika tagħhom, huma differenti mill-affarijiet li ser nitratta jien. Madankollu l-punt li jagħmel hu rilevanti

anke hawn: li l-ħsieb u l-aġir tagħna juru xejriet, xeħtiet u dispożizzjonijiet fil-ħsieb li jinsabu fil-moħħ, minkejja li ħafna drabi m'għandniex għarfien konxju tagħhom.

Tajjeb qabel inkompli li ngħid li r-riferenzi għax-xogħol ta' Dimech li juru x-xejriet, xeħtiet u dispożizzjonijiet tiegħu, mhux dejjem huma koerenti u loġiċi. Xi drabi kitbiet u referenzi li wieħed jista' jikklassifikahom b'ċertu mod huma miċħuda minn kitba jew silta li għandha spirtu ieħor. Madankollu, naħseb li hemm konsistenza biżżejjed biex wieħed jista' jislet ċerti lemħiet li, b'mod konxju jew inkonxju, Dimech kien iħaddan.

Ix-xejriet, ix-xeħtiet u d-dispożizzjonijiet ta' Dimech li għandi l-ħsieb li niddiskuti b'mod kritiku huma xejriet, xeħtiet u dispożizzjonijiet li hu kien jaqsam ma' bosta bnedmin oħra ta' żmienu, u li ma kinux speċifiċi għalih, minkejja li f'Dimech, bħal f'kull bniedem ieħor, għandhom tilqita u tiżwiqa partikulari. Dawn ix-xejriet, xeħtiet u dispożizzjonijiet huma parti minn ideoloġija, fejn f'dan il-kuntest bil-kelma 'ideoloġija' mhux qed nifhem programm jew duttrina politika, imma tifsila ta' ideat, twemmin u kunċetti li biha wieħed jifhem u jagħmel sens mid-dinja u r-realtà.

Mhux l-iskop tiegħi li ntella' lil Dimech qorti wara mewtu. Lanqas ma rrid ngħid li fl-aspetti li ser niddiskuti, Dimech kien uniku fi żmienu. Minkejja l-ammirazzjoni li għandi lejh, ser nipprova iżda, noħroġ xi limitazzjonijiet u nuqqasijiet li hemm fix-xogħol tiegħu, anke għaliex ħafna minn dawn il-limitazzjonijiet u nuqqasijiet għadhom jeżistu b'mod komuni ħafna fil-ħsieb tagħna llum.

Xempju ta' żvilupp

Manwel Dimech kien bniedem li kellu l-għan iġedded u jaġġorna s-soċjetà, l-ekonomija, il-fasla politika u l-ħsieb ta' pajjiżu. Għan bħal dan jitlob xempju ta' tiġdid; mudell li lejh pajjiżna kellu joqrob jekk ried jilħaq l-iżvilupp meħtieġ. Bħala xempju tal-iżvilupp intellettwali, morali, politiku u soċjali ta' pajjiżna, Dimech kellu mudell mislut miċ-ċentri Ewropej u Amerikani. Hu ried li Malta tieħu xi ftit mid-"dawl tal-Punent."[1]

Mhux ta' b'xejn li għan ewlieni tax-Xirka tal-Imdawlin li Dimech waqqaf kien "li [Malta] ssir bħall-popli l-oħra tal-imdawla Ewropa u bħall-poplu kbir u tassew imdawwal tal-Amerika tan-Nord."[2] Kien dan il-mudell mislut mill-Punent li Dimech ried isawwar lil pajjiżna fuqu. Fost il-karatteristiċi ta' dan

il-mudell insibu l-iżvilupp tax-xjenza, l-għarfien ta' ċerti drittijiet, it-tħaddim b'ċertu mod u għal ċerti għanijiet tal-ekonomija, it-twaqqif ta' ċerti industriji,[3] il-ħolqien ta' tip ta' strutturi politiċi, it-trawwim ta' ċerti gosti estetiċi u attitudni tal-moħħ, u affarijiet simili. Fi żmien Dimech u wara, mhux kulħadd ħa jew irnexxielu jieħu dan il-mudell. Id-distinzjoni bejn min irnexxielu jħaddem dan il-mudell ta' żvilupp u min le twassal ovvjament għal distinzjoni bejn dawk li huma żviluppati u dawk li mhumiex; bejn dawk li qed jgħixu ħajja li skont dan il-mudell tirrappreżenta l-aħjar mod li bih il-bniedem jista' jgħix, u bejn dawk li għadhom ma jistgħux jgħixu b'mod tajjeb l-umanità tagħhom.

Dimech kien jaf li f'Malta ta' żmienu dan l-iżvilupp ma ntlaħaqx. B'mod metaforiku, jilmenta ma' Malta li qed tagħmel "għajb lill-Imdawla Ewropa int biss." Madankollu, kien jaħseb u jassumi li dan l-iżvilupp pajjiżna u l-poplu tagħna setgħu u kellhom jilħquh. "Malta hi biċċa mid-dinja, mela bħall-bqija tad-dinja jeħtieġ li tkun imdawla. Mela dawk kollha li mdawla ma jriduhiex, ikollhom bilfors jigdmu jdejhom it-tnejn bir-rabja."[5]

Madankollu, minn xi siltiet fix-xogħol tiegħu, wieħed jinduna li aktarx Dimech impliċitament ma kellux l-istess ħsibijiet u suppożizzjonijiet għal popli oħra. Il-mudell ta' żvilupp li ried Dimech kien jixbah lil dak ta' ħafna ħassieba fl-Ewropa moderna, l-aktar mill-Illuminiżmu 'l hawn. Issa bosta minn dawn kienu wkoll konxji li mhux kull poplu laħaq dan l-iżvilupp. Numru kbir minnhom fittxew raġunijiet għalfejn mhux kull poplu kien irnexxielu jilħaq dan l-iżvilupp imsemmi. Il-konklużjonijiet li waslu għalihom dawn il-ħassieba kienu diversi u varji. Madankollu, hemm konklużjonijiet, fehmiet u suppożizzjonijiet komuni għal ħafna ħassieba Ewropej, imma mhux bilfors għal kollha, li jispikkaw. Jidher li dawn il-fehmiet u suppożizzjonijiet, li huma jew verżjoni aktar kruda tagħhom ma kinux limitati biss għal ċrieki żgħar ta' ħassieba, ħallew xi impatt fuq il-mod li bih Dimech kien jara u jevalwa d-dinja, kif joħroġ b'mod ftit jew wisq approssimattiv minn dak li jgħid u minn dak li ma jgħidx.

Xtaqt nibda din il-kitba b'silta minn wieħed mill-iprem ħassieba moderni, il-filosfu u storiku Skoċċiż David Hume. F'wieħed mix-xogħlijiet tiegħu Hume jsostni li:

> Nissuspetta li n-natura għamlet lis-Suwed u b'mod ġenerali l-ispeċi oħra ta' bnedmin (hemm erbgħa jew ħamsa b'kollox) inferjuri għall-Bojod. Qatt ma kien hemm ġens ċivilizzat li ma kienx abjad. Lanqas kien hemm xi ħadd mhux abjad li spikka fl-aġir jew il-ħsieb tiegħu. L-ebda invenzjoni inġenjuża, sengħa jew xjenza ma ħarġet minn fosthom... ma setgħetx isseħħ differenza tant ċara u kostanti kieku n-natura nfisha ma għarfitx u ma firditx dawn it-tipi differenti ta' bnedmin.[6]

Dak li Hume jgħid f'din is-silta jimplika diversi affarijiet. Is-silta tagħti kriterji ta' x'jagħmel ġens ċivilizzat jew le, kriterji illi huma l-invenzjonijiet, ix-xjenzi u s-snajja'. Dan iwassal għal stampa lineari tal-istorja li timplika li poplu li jagħmel dawn l-invenzjonijiet, jikseb it-tali xjenzi u jitgħallem it-tali snajja' jkun mexa 'l quddiem u ċċivilizza ruħu, waqt li oħrajn li ma kisbu xejn minn dawn il-kisbiet, baqgħu lura u ma ċċivilizzawx irwieħhom. Dak li jgħid Hume jimplika wkoll li hi n-natura nfisha li ddeċidiet min jista' jiċċivilizza ruħu u min le. Jimplika wkoll li hemm rabta bejn il-kulur tal-ġilda ta' dak li jkun u kwalitajiet morali, intellettwali u fiżiċi li hu jkollu jew li jista' jkollu.

Il-kulur tal-ġilda, il-fattizzi fiżiċi u l-ħiliet marbuta magħhom donnhom jiffurmaw xi ħaġa tixbah lil xi tip ta' essenza; lil sett ta' karatteristiċi li jappartjenu għal membri ta' grupp u għal dawn biss; ngħidu aħna, skont Hume, bjuda, bżulija, industrija, intelliġenza jappartjenu għall-bojod, u għall-bojod biss. Hi n-natura li ddeċidiet li dan il-grupp biss għandu jew jista' jkollu kwalitajiet bħal dawn. Jekk dan hu minnu, nies li jappartjenu għal gruppi differenti huma essenzjalment differenti minn xulxin. Bejnhom u bejn nies li jappartjenu għal grupp ieħor hemm bħal "ħajt li ma jidhirx li jifred 'lilna' 'minnhom' [u allura] nassumu li t-tnejn ma jistgħux jintegraw flimkien."[7]

Dan għaliex, anke jekk ikun hemm qrubija fiżika u ġeografika bejn żewġ individwi jew bejn numri ta' nies li jappartjenu għal gruppi differenti, din il-qrubija ma tistax titwessa' biex tinvolvi kwalitajiet jew ħiliet teknoloġiċi, intellettwali, fiżiċi u forsi morali; li anke jekk jgħixu flimkien, dawn in-nies li jappartjenu għal gruppi differenti ma jistgħux iħalltu, idakkru u jbgħalu lil xulxin fi kwalitajiet bħal dawn. Jekk dak li jgħid Hume hu minnu, iswed jew grupp ta' suwed li jgħix/u fost il-bojod ma jistax jispikka fl-aġir jew il-ħsieb tiegħu, joħroġ b'xi invenzjoni inġenjuża, sengħa jew xjenza, minħabba li n-natura nfisha kkmandat hekk. Dak li jgħid Hume jimplika wkoll li poplu li qiegħed lura u li m'għandux il-karatteristiċi naturali, intellettwali u fiżiċi ta' ġnus ċivilizzati hu destinat li b'xi mod jibqa' fl-għelt tiegħu. L-aktar l-aktar jista' jsib xi poplu li mexa 'l quddiem li jidħol għalih u jħarsu minn nuqqas ta' żvilupp u ta' ħila tiegħu nnifsu.[8] Infatti, spiss dan it-tip ta' ħsieb wieżen u inkarna ruħu fil-kolonjaliżmu, fejn insibu

> dinja [kulturalment, umanament u moralment] maqsuma f'żewġ kompartimenti differenti [...] dinja maqsuma fi tnejn [...] li f'kull parti minnha toqgħod speċi distinta mill-oħra.[9]

Issa dan it-tip ta' ħsieb li jorbot il-progress f'diversi oqsma ma' invenzjonijiet, snajja' u ħiliet, u jaqsam b'mod essenzjali u assolut il-familja umana, ma kienx uniku għal Hume. Hu tip ta' ħsieb tipiku, forsi b'mod aktar impliċitu, ta' bosta ħassieba moderni (minkejja li mhux ta' kollha). Ideat simili jinsabu f'personaġġi prominenti bħal Kant, Disraeli u Jefferson. Li hemm komuni bejn dawn hu t-twemmin li hemm differenza essenzjali bejn nies differenti, u li hemm rabta bejn kwalitajiet fiżiċi bħal kulur tal-ġilda u fattizzi fiżiċi oħra, u l-kwalitajiet intellettwali u morali ta' dawn. Twemmin bħal dan kien ukoll mifrux ħafna fuq livell popolari. Hu tip ta' ħsieb li wieżen l-istampa kolonjalista msensla minn ħakkiema Ewropej li temmen li

> L-Ewropej rebħu d-dinja minħabba li n-natura ppredisponiethom għalhekk, waqt li dawk li mhux Ewropej kienu maħkuma għax in-natura tagħhom ikkundannathom biex ikunu kkolonizzati.[10]

Dan seta' jsir b'kuxjenza aktar safja, għax it-tħaddin ta' dan it-twemmin f'differenzi essenzjali bejn gruppi differenti ta' bnedmin spiss iġġustifika differenzi fil-kunsiderazzjonijiet morali li bnedmin kienu jagħmlu dwar bnedmin oħra li huma kienu jqisu bħala membri ta' ġnus u razez differenti minn tagħhom. Meta wieħed iħaddan twemmin bħal dan, jiġi kważi naturali li wieħed jistma, jittratta u jqis moralment lill-'oħrajn' b'mod li mhux l-istess bħal dak li wieħed jistma, jittratta u jqis moralment lil dawk li jappartjenu għall-grupp 'tiegħu'. Meta ġie applikat fil-kolonji dan it-tip ta' ħsieb wassal għal "dinja Manikea [...] li tiċħad l-umanità tal-maħkum u ...tibdlu f'annimal."[11]

Tiġdid Ewroċentriku

Manwel Dimech kien jemmen li "Alla ma ħalaqx 'il-bniedem għad-dlam."[12] Għal Dimech, Alla ħalaq lill-bniedem għad-dawl. Id-'dawl' ta' Dimech hu t-"tagħrif siewi, dak it-tagħrif [li] jġiegħel, biex ngħidu hekk, ir-rieda [...] tiegħu l-azzjoni soċjopolitika meħtieġa."[13]

Minkejja li ma jistax jiġi ridott għal dawn, id-dawl jimplika aġir u ħsieb ta' ċertu mod. Dawn iwasslu lil bniedem biex jgħix ħajja hienja u verament umana. Għal Dimech, fejn hemm dan id-dawl hemm il-ġid u l-prosperità; fejn m'hemmx dawl hemm l-għelt u l-faqar: "Kulħadd jaf li ma hemmx għaks fejn hemm id-dawl. Kulħadd jaf li kull fejn hemm id-dlam hemm l-għaks."[14]

Bħal Hume u bosta ħassieba oħra tal-perjodu modern, għal Dimech il-bniedem irid jikseb ċerti invenzjonijiet, xjenzi u snajja' biex verament ikun mexa 'l quddiem – ħaġa li timplika l-istampa lineari tal-istorja li tgħid li poplu li mexa 'l quddiem f'ċerti invenzjonijiet, xjenzi u snajja' kiseb id-'dawl' u għamel progress. Dan kollu joħroġ minn kitbiet fejn, ngħidu aħna, hu jistqarr li l-prova "li poplu għadu salvaġġ jew barbaru hi dik li ma jkollux l-ilsien tiegħu miktub."[15]

Hemm mod 'ta' kif tkun nies' u mdawwal, li jidher f'affarijiet sempliċi tal-ħajja ta' kuljum bħall-kitba u anke l-ilbies. Il-mudelli għal dan kollu huma ħafna drabi Ewropej u borgiżi. Hekk Dimech iwissi lill-poplu ż-żgħir dwar dawk li qed jaħkmuh: "ma tarax li lanqas kif għandek tilbes biex tkun bħan-nies tal-pajjiżi tad-dawl ma jridu juruk."[16]

Aktar milli jmur kontra l-loġika li trid li wieħed irid jilbes ġlekk biex ikun nies, kif ngħidu aħna għamel Gandhi ftit tas-snin wara meta f'mument ewlieni tal-kampanja tiegħu kontra l-Gran Brittanja ħeġġeġ il-ħruq ta' lbies Ewropej li għal ħafna Indjani misqija kultura imperjalista kien sar ifisser titjib u progress,[17] Dimech jeħodha kontra r-raħlin li jaċċettaw li huma bhejjem u li għalhekk ma jistħoqqilhomx jilbsu ġlekk: "Mhux ftit huma dawk il-Maltin, l-aktar nett fl-irħula, li ma jridux jilbsu ż-żarbun u l-ġlekk biex ma jkunux bħas-sinjuri, għax jistħu jkunu bħas-sinjuri."[18]

It-tidwil tal-poplu Malti jimplika l-għajxien skont dawn il-mudelli msensla minn dik il-parti tad-dinja li kienet qed taħkem lill-bqija, aktar milli l-kritika ta' dawn. Dan jidher ċar meta Dimech jiddiskuti l-emigrazzjoni lejn postijiet bħall-Kanada. Minn banda hu jilmenta minħabba li n-nies t'hemm jidħku bil-Maltin li jkunu waslu minħabba l-manjieri u l-ilbies tagħhom,[19] iżda min-naħa l-oħra jinkoraġġixxi l-emigrazzjoni lejn postijiet bħal dan minħabba li

> n-nies tagħhom għandhom tant dawl [u] nies li jmorru f'artijiet bħal dawn ma jistax ikun li jibqgħu b'rashom mimlija bid-dlam [...] il-moħħ tagħhom [...] jinfetaħ sewwa [...] il-Maltin li qegħdin imorru hemm qegħdin isiru bħan-nies t'hemm.[20]

F'dan l-aspett Dimech jidher li ma kienx emanċipa ruħu mill-fasla tal-ħsieb kurrenti ta' żmienu bħalma, min-naħa l-oħra, kien għamel f'affarijiet oħra. Hekk ngħidu aħna, f'dik li hi identità u l-iżvilupp politiku marbut magħha, Dimech ma kienx jikkunsidra l-ġejjieni ta' pajjiżna f'termini ta' qrubija aktar mal-Gran Brittanja jew ta' difiża tal-element Taljan u l-kultura Taljana, imma f'termini primarjament Maltin. Ukoll, lanqas ma kien jaċċetta, kuntrarju għal

ħafna mill-politiċi ta' żmienu, it-twemmin li Malta hi destinata tkun ta' potenza oħra (aktarx il-Gran Brittanja), imma ġa jikkunsidra l-possibbiltà li Malta tkun repubblika indipendenti. Madankollu, f'dak li hu xempju ta' żvilupp għal pajjiżna, Dimech ukoll kien limitat mill-istess djuq li kien jillimita l-politiċi ta' żmienu. Dawn kienu jħaddnu:

> mudell [...] esklużivament Nisrani u Ewropew. L-*elite* Maltija bidlet il-mudell Britanniku ma' wieħed Taljan, u ż-żewġ mudelli kienu jikkompetu ma' xulxin fuq pjan komuni, u b'istituzzjonijiet u strutturi ta' interess simili. Il-kulturi u r-razez l-oħra kienu meqjusa barranija u soċjalment mhux aċċettabbli, ħaġa li saħħet l-etnoċentriżmu tal-Maltin. [21]

Dimech ma tantx imur 'l hemm minn dan kollu. Waqt li jsejjaħ "ħmerija"[22] l-fissazzjoni tal-politiċi Maltin ta' żmienu fuq it-Taljan u l-Ingliż, xorta jinsisti li, "Irridu aħna li wlied Malta ma jaħsbux bħal ulied is-sewda Afrika, imma bħala wlied l-Ewropa."[23]

U l-oħrajn?

Dimech kien impliċitament iħaddan l-istampa lineari tal-istorja li temmen li poplu li mexa 'l quddiem f'ċerti invenzjonijiet, xjenzi u snajja' kiseb id-'dawl' u għamel progress, u oħrajn li ma kisbux dawn baqgħu lura u fid-dlam. Mhux kulħadd għandu d-dawl; mhux kulħadd daħal fit-"triq tal-progress li fiha daħlu jew deħlin in-nazzjonijiet kollha, barra minn xi slavaġ."[24]

Spiss Dimech jirreferi għal popli ta' mingħajr dawl b'isimhom. Ngħidu aħna, hu jirreferi għan-nies oriġinarji tal-Oċeanja bħala popli slavaġ u bla dawl.[25] Fil-*Bandiera* hu jsemmi bosta popli oħra li skontu huma bla dawl bħar-Russi,[26] iċ-Ċiniżi, l-Għarab, it-Torok,[27] id-Drużi,[28] il-Berberi,[29] il-biċċa l-kbira tal-popli mill-Asja,[30] il-Persjani, il-Griegi, il-Portugiżi u l-Ispanjoli,[31] it-Tartari,[32] kif ukoll il-"pajjiżi tal-Afrika, fejn id-dlam baqa' kbir."[33]

In-nuqqas ta' dawl ħafna drabi kellu għal Dimech konsegwenzi traġiċi għal dawn il-popli. Hekk f'ċerti nħawi fl-Afrika "nies tista' tgħid daqskemm tgħodd l-Ewropa kollha, tarahom ilsiera ta' nazzjon li ħdejhom lanqas ma tidher imma li għandha dawl aktar minnhom."[34]

Minn xi siltiet fix-xogħol ta' Dimech iżda, siltiet li tajjeb ngħid mhux dejjem huma konsistenti m'oħrajn, donnu joħroġ ukoll li hemm żewġ tipi ta' popli li jinsabu fid-dlam: dawk li jinsabu fid-dlam imma jistgħu ma jibqgħux fid-dlam

u dawk li jinsabu fid-dlam u li milli jidher huma destinati jibqgħu hemm. Fost tal-ewwel insibu l-popli ta' "Malta, Sqallija, il-Kalabrija, Sardinja u dawk il-pajjiżi l-oħra fejn biex jispiċċa l-għaks hemm bżonn li jispiċċa d-dlam."[35]

Mis-silta wieħed jista' jinnota li, għalkemm Dimech jirreferi wkoll għall-'pajjiżi l-oħra', l-imkejjen li jeħtieġ (u allura jista') jispiċċa minnhom id-dlam huma kollha Ewropej. Il-problema ta' dawn hi li donnhom qed jgħixu ħajja – dik tad-dlam – li ma tgħoddx għalihom

> Malta fl-Ewropa, mela ma jistax ikun li tibqa' tagħmel bħalma jagħmlu l-popli tal-Afrika u tal-Asja; Malta qiegħda taħt ix-xemx ukoll, mela ma jistax ikun li d-dawl ma jasalx sa fostna, bħalma wasal u qiegħed jasal fuq artijiet oħra.[36]

Bis-suppożizzjoni Ewroċentrika li huma jinsabu fid-dlam, il-mistoqsija ovvjament tqum jekk il-popli tal-Afrika u l-Asja humiex taħt ix-xemx ukoll, u jekk bħal Malta għandhomx sehem mid-'dawl' li fuqu Dimech jitkellem. Xi drabi Dimech jagħti ħjiel li r-risposta tista' tkun iva. B'universaliżmu tipiku tal-perjodu modern Dimech jemmen li f'kull poplu ssib nies li kapaċi jaħsbu.[37] Meta jitkellem dwar it-taqtigħa bejn il-Filippini u l-Amerikani Dimech isostni li "nies huma dawn u nies dawk, u n-nies m'għandhomx jibżgħu minn nies oħra, raġel jiswa daqs raġel ieħor."[38] B'mod ottimist jinnota li "fit-triq tal-progress li fiha daħlu l-Ewropej u l-Amerikani... deħlin ftit il-ftit saħansitra l-popli tal-Asja u tas-sewda Afrika."[39] Drabi oħra iżda, forsi b'mod aktar frekwenti, joħroġ li Dimech aktarx kien jemmen li sehem minn dan id-dawl, huma m'għandhomx "qamu n-nazzjonijiet l-oħra kollha, barra minn xi [...] slavaġ imxerrdin mal-Afrika, l-Asja u l-Amerika."[40]

Ftit qabel ma ġie eżiljat jinnota li "l-Afrika [hi mimlija minn] ħafna nies trabi, nies li tan-nies m'għandhomx ħlief biċċa mis-sura."[41]

Xi drabi donnu jiddubita jekk popli mhux Ewropej setax qatt ikollhom dawl. Dwar it-Turkija ngħidu aħna, art mgħammra minn ġens li hu kien iqis mill-aktar mudlama, Dimech isostni li "tqanżħet u qiegħda titqanżaħ biex tagħmel xi passi 'l quddiem bħan-nazzjonijiet tal-Ewropa [...] imma nsiet li mhix Ewropea."[42]

Kif intqal f'rabta mas-silta miġjuba minn Hume, donnha n-natura nfisha ddeċidiet sa mill-ewwel żminijiet li ċerti popli ma jistgħux jiċċivilizzaw ruħhom. Allura, jitħalltu kemm jitħalltu m'oħrajn, kollu għalxejn, bħallikieku hemm firda essenzjali bejniethom; ħajt li ma jidhirx li jifred poplu u l-kisbiet tiegħu, minn ieħor u l-kisbiet li dan tal-aħħar seta' jagħmel "it-Tork li wara bosta snin li għadda fl-Ewropa baqa' Barbaru wild l-Asja."[43]

Ċertament, l-'esklużi' mid-dawl huma dawk li l-poplu Malti m'għandux ikun; li hu ta' għajb għalina li nkunu fuq l-istess livell tagħhom "Ix-xirka trid li fejn jidher Malti flok jidħku bih [u] jxebbhuh lis-suwed [...] trid tarah [...] miġjub minn kulħadd."[44]

Issa Dimech kien jaf kemm popli ħakkiema jistgħu jkunu kattivi fl-isterjotipi li huma kienu jwaħħlu lil popli maħkuma, u kien ukoll konxju kemm dawn kienu msensla għal raġunijiet prattiċi, biex il-ħakkiema jsaħħu l-ħakma tagħhom fuq il-maħkuma:

> Il-ħsieb tal-Ingilterra huwa wieħed... li tneżżagħna minn kollox, tfarrakna kemm tista', li tneħħi minn ġo moħħna kull ħsieb u minn ġo qlubna kull tama li aħna nistgħu nkunu xi ħaġa.[45]

Għalhekk:

> Aħna nobogħdu mhux l-Ingliżi [...] imma xi drawwiet minn tal-Ingliżi [...] waħda minn dawn id-drawwiet li huma jmaqdru lilna l-Maltin, u jiktbu u jġibu fuqna l-aktar ħwejjeġ koroh.[46]

Kemm Dimech kien sensittiv għall-isterjotipi li kienu jolqtu 'l-Maltin jidher meta jikkundanna lill-Brittaniċi li skont hu kienu qed "ixerrdu mad-dinja li aħna l-Maltin nies koroh, maħmuġin, ħafjin, saqajna kbar, injuranti, qarriqin, ta' min iwarrabna fil-ġenb, eċċ."[47]

Ma' din il-lista drabi oħra jdaħħal titlu ieħor li minn kif jidher aktar 'il fuq f'din il-paġna, Dimech xejn ma jidher li kien kuntent bih; dak ta' iswed: "saħansitra qalu li aħna suwed,"[48] karatteristika, li kif jidher f'kitbiet oħra fil-*Bandiera,* hu kien jorbot ma' dawk imsemmija fis-silta ta' qabel u m'oħrajn simili.[49] Dimech ma tantx jidher li kellu opinjoni tajba fuq in-nies ta' ġilda sewda. Minkejja li jammira nies bħall-"poeta iswed ta' Kuba Placido de la Conception Caldu [li ħadha kontra t-tiranni u] qal lis-suldati Spanjoli li kienu sejrin jixkubettjawh *Soldados fuego*!"[50]

Isemmi b'qima n-nisa gwerriera tad-Daħomej,[51] ifaħħar l-aħħar mara sewda tat-Tażmanja li waqfet lill-Brittaniċi u lill-qalbiena ta' Ħaiti,[52] u jagħraf kemm kienu maħqurin minn ġnus bojod, kemm fil-kolonji[53] u kemm f'postijiet bħall-Istati Uniti (l-aktar qabel il-ħelsien tal-ilsiera minn Lincoln),[54] u jsejjaħ il-protesti li saru kontra l-ħatra ta' uffiċjal iswed mill-President Amerikan Teodoru Roosevelt "bluha! [minħabba li] Abjad u iswed kollha trab..."[55]

Għal Dimech is-suwed huma x-xempju ta' bosta mill-agħar difetti li l-bniedem jista' jkollu. Fil-biċċa l-kbira tal-kitbiet fil-*Bandiera*, numru ta'

ġnus suwed huma deskritti bħala slavaġ[56] jew nofshom slavaġ;[57] kannibali[58]; jilbsu ħażin jew għarwiena għalkollox;[59] injoranti; jobżqu[60]; ġellieda; jgħajru 'l xulxin; servili,[61] qarrieqa; drabi twajbin l-aktar jekk ma jafu xejn,[62] imma drabi oħra kiefra bil-bosta, anke ma' xulxin.[63]

Dimech għalhekk, jirrepeti fuq is-suwed l-isterjotipi li bosta Ewropej kienu senslu, u li wħud minnhom il-ħakkiema Brittaniċi kienu japplikawhom għall-Maltin. Aktar milli joħodha kontra din il-loġika li tikkundanna poplu min-natura tiegħu, Dimech donnu jippreferi jsostni li kundanni ta' dan it-tip ma jgħoddux għall-poplu tagħna; li fil-każ ta' Malta kien inġust li l-Brittaniċi jpoġġu fuq l-istess livell: "... *natives*... il-Maltin u l-bhejjem..."[64] mingħajr dan ma jimplika iżda, li m'hemmx popli oħra li għalihom kundanni u paraguni bħal dawn jgħoddu. Dak li impliċitament qed jagħmel Dimech donnu b'xi mod jixbah lil fenomeni simili f'nies maħkuma minn diversi postijiet fl-Afrika li studja l-kittieb mill-Antilli Frantz Fanon. Dan innota bħala fenomenu patoloġiku u psikoloġiku l-fatt li l-maħkum, aktar milli joħodha kontra l-loġika ta' inferjuri u superjuri li fuqha jissejjes il-kolonjaliżmu, spiss ifittex li jkun aċċettat mill-ħakkiem billi jipprova jikseb l-approvazzjoni ta' dan, u juri li l-kwalitajiet ħżiena li jattribwilu ma jgħoddux għalih, imma jgħoddu biss għal xi gruppi oħra ta' maħkuma.[65]

Inviżibbli

Kif issemma aktar 'il quddiem, il-mudell Ewroċentriku ta' żvilupp ma kienx biss xempju ta' kif wieħed jifhem nies differenti f'termini ta' fatturi kulturali u kwalitaijiet intellettwali, artistiċi u morali, li kollha jindikaw differenza essenzjali bejn nies differenti. Ħafna drabi kien marbut ma' mod differenti ta' kif wieħed jikkunsidra moralment gruppi differenti ta' bnedmin. Issa kif deher fis-sezzjoni li għaddiet, Dimech għandu mudell Ewroċentriku ta' żvilupp, li jara f'xi ġnus Ewropej ix-xempju ta' dak li għandna nkunu u jqis lill-ġnus tal-Afrika u l-Asja bħala dak li m'għandniex inkunu. F'siltiet oħra mix-xogħol tiegħu, minkejja li mhux dejjem, jidher li din id-differenza hu jeħodha wkoll f'dak li għandu x'jaqsam ma' kunsiderazzjonijiet morali u sensibbiltà għat-tbatija tal-proxxmu.

Dan jidher sew fil-kitbiet li fihom hu jirreferi għall-imperjaliżmu. Dimech jikkundanna kemm il-ħakma Brittanika ta' Malta u kemm l-imperjaliżmu u l-politika barranija Brittanika b'mod ġenerali. Hu konxju mhux biss tal-effetti

soċjoekonomiċi u politiċi ħżiena tal-imperjaliżmu Brittaniku, imma anke tad-dimensjoni kulturali li dan l-imperjaliżmu kien jieħu u r-rabta tagħha mat-tjassir ta' popli maħkuma. Hu jsemmi li l-Brittaniċi darrew lill-Maltin jaħsbu bħall-ilsiera.[66]

Dimech kien jaf li mod li bih il-Gran Brittanja kienet taħkem lil niesna kien billi tippreżentalhom l-Ingliż bħala l-mudell li lejh għandhom (mingħajr qatt ma jirnexxielhom perfettament) jersqu. Kien jaf li kien hemm ħafna li waqgħu għal din il-logħba: dik li sforz ix-xewqa tagħhom li jkunu dak li mhumiex iħarsu f'mera u jaraw wiċċ Ingliż.[67] Bl-akbar saħħa kien jikkundanna dan kollu.

> [J]ekk hija tant kbira fihom ix-xewqa li jidhru slavaġ [hawnhekk qed jifhem Brittaniċi]. Għaliex ma jqaxxrux il-wiċċ tagħhom ta' Malti wild il-Mediterran, u floku jqiegħdu wiċċ ta' Ingliż.[68]

Bħalma se naraw aktar 'il quddiem, lanqas il-mod li bih Dimech kien jara l-wiċċ ta' Malti ma kien ċar u nieqes mill-ambigwità.

F'kull kunflitt li fih kienet involuta l-Gran Brittanja, Dimech kien spiss iżomm mal-għedewwa tagħha. Madankollu, Dimech donnu jagħmel għażla ma' liema vittmi tal-imperjaliżmu jempatizza. Veru li xi kitbiet fil-*Bandiera,* Dimech jirreferi b'simpatija għal vittmi mhux Ewropej tal-imperjaliżmu Brittaniku: "... imsejknin li jinsabu fl-Awstralja, iż-Żelanda l-Ġdida u bnadi oħra...",[69] (minkejja li drabi oħra jirreferi għalihom bħala slavaġ)[70] u saħansitra l-mod li bih jitrattaw il-vittimi tagħhom bħall-Mahdi tas-Sudan.[71] Spiss kien jibża' li l-Maltin jista' jmisshom l-istess xorti ta' wħud minn dawn. (Dimech kellu manija dwar attentat mill-Gvern Brittaniku biex ikeċċi lill-Maltin minn pajjiżhom). Jitkellem dwar "gvern li ma jagħmlix ħaġa oħra ħlief li jfittex jeqridkom u jġibkom fix-xejn, bħalma sar lill-imsieken nies tat-Tasmanja u ta' bosta lokijiet oħra."[72]

Hu jirrapporta l-qawmien tan-nies ta' Axanti kontra l-Ingliżi: "L-Axantin, poplu Afrikan ieħor, qamu għalkollox kontra l-Ingliżi fuq l-infamitajiet tagħhom [...] qatlu bosta Ingliżi [u] qegħdin jingħaqdu sewwa"[73] u juri li kien iżomm u jissimpatizza magħhom,[74] bħalma jagħmel mas-Somali mmexxija mill-"Afrikan bravu 'Madmullaħ' "[75] li wkoll kienu qamu kontra l-Brittaniċi fl-1903.[76] F'artikli oħra hu jirrapporta kif il-Brittaniċi "bdew b'kull mod aħrax, vili u infami jisirqu n-nies u t-tfal Matabolin"[77] u jirreferi wkoll għall-ħakma Brittanika fiż-Żimbabwe tal-lum, fejn "nies li huma wisq twajbin u ma jafu xejn, saru lsiera tal-bojod Ingliżi li ħadu r-raba' u kollox f'idejhom."[78]

Il-ġudizzju aħħari ta' Dimech fuq il-kolonjaliżmu Brittaniku kien ta' "imperu [...] mibni fuq id-dahar ta' tant nazzjonijiet maħqura." Madankollu, fost il-bosta vittmi tal-imperjaliżmu Brittaniku, hu mal-Boeri, "dan il-poplu żgħir bħalna,"[79] nies Ewropej ta' dixxendenza primarjament Olandiża, li Dimech jissimpatizza u jempatizza l-aktar. Dimech jitkellem fit-tul dwar il-gwerra tal-Boeri. Hu jiddemonizza lill-Gran Brittanja, jidealizza lill-bdiewa Boeri li kienu qed jirreżistu lill-eżerċitu ta' dan il-pajjiż, u jeħodha kontra l-Maltin li żammew u ferħu mar-rebħiet Brittaniċi f'din il-gwerra:

> Kieku l-poplu kellu d-dawl ma kienx jifraħ u jagħmel il-festi u jaqbeż bil-bnadar Ingliżi f'idejh u madwar għonqu, u bil-biċċiet tar-ram tal-medalji fuq sidru għax l-Ingliżi kienu daħlu fi Pretorja, fil-belt ewlenija tal-qalbiena u le rieqda bħalna Transavalin, imma kien jibki u jxerred bosta dmugħ għax il-Boerin, nies ta' min iħobbhom u ta' min iżomm magħhom, talli kienu qegħdin jiddefendu l-art tagħhom, tilfu. [80]

Għal Dimech il-Boeri kienu "poplu ċkejken jgħix fil-paċi"[81] li l-'Lhudi' Joe Chamberlain ma ħamilhomx u qajjem gwerra kontrihom. Hawnhekk tajjeb insemmi diversi drabi meta Dimech jirreferi għall-għeruq Lhud ta' Joe Chamberlain bi frażijiet anti-Semitiċi komuni ħafna fi żmienu, "il-misħut missema Lhudi Chamberlain"[82] il-'Lhudi jew Nofsu Lhudi' li jrid jeqred mhux biss lil Malta imma lill-istess Gran Brittanja.[83] Hu ovvju li Dimech qed jirrifletti diċerija li tqajmet dak iż-żmien, dwar konfoffa Lhudija mifhuma biex teqred jew tiddomina d-dinja, diċerija li fl-Ewropa minħabba stmerrija lejn il-Lhud ta' xeħta reliġjuża, u mhux biss, sabet art tajba fejn tfannad l-għeruq tagħha.

Lura għall-Boeri. Dimech jirreferi għall-fatt li l-Brittaniċi riedu joqtlu "nisa u tfal [Boeri] u jridu jeqirdu r-razza kollha."[84] Mhix l-intenzjoni ngħid jekk Dimech hux qed jesaġera jew le. Madankollu, wieħed jista' jinnota li hemm nies oħra li huma tista' tgħid inviżibbli kompletament fil-kitba tiegħu – il-ġnus Żulu, Xosa, Tswana u Sepedi li kienu fl-Afrika t'Isfel ħafna qabel il-Boeri. Mhux għax Dimech ma jafx bl-eżistenza ta' dawn il-popli. Fil-*Bandiera* jirreferi għan-:

> nazzjon taż-Żulu u nazzjonijiet oħrajn bħalha, [li] għandhom tama fihom infushom u jikkumbattu u jċarċru demmhom u jgħinu rwieħhom kif jistgħu biex iżommu l-pajjiż tagħhom ħieles minn kull ħakma u madmad tal-barrani, iżda dan kollu xejn u xejn ma jservihom għax quddiem il-qawwa tal-kanun Ewropew, jaqgħu mija mija.[85]

Jirreferi wkoll għall-kolonji Brittaniċi fin-Nofsinhar tal-Afrika, u jistqarr li "artijiet [...] tal-Kolonja tal-Kap u tan-Natal bil-bqija [...] serqu 'l dawk il-popli żgħar suwed li f'dawk in-naħat jgħammru."[86] Jaf ukoll li popli indiġeni kellhom sehem fil-gwerra meta jsemmi li l-Brittaniċi armaw lill-Busuntin u lill-Kafrin ("is-suwed tal-Kap")[87] biex jiġġieldu favurhom,[88] u l-Boeri ssieħbu man-nies ta' ġnus indiġeni oħra.[89]

Madankollu tul is-siltiet twal li fihom jittratta l-ġrajjiet tal-Boeri dawn il-ġnus huma inviżibbli mhux biss fis-sens li kważi ma jissemmewx, imma anke fis-sens li m'hemm ebda kunsiderazzjoni morali għall-qtil u tindif etniku li dawn il-popli sofrew (l-aktar mingħand il-Boeri li Dimech tant jidealizza) kif ukoll għall-aspirazzjonijiet u x-xewqat tagħhom. Tant hu hekk li ftit wara l-aħħar silta miġjuba, Dimech iżid li "dik l-art kbira bi dritt tmiss lill-Boerin."[90] Lanqas ma jirreferi għall-interess li l-ġnus Afrikani msemmija kellhom fil-ġlieda bejn iż-żewġ gruppi Ewropej. Huma l-Boeri li Dimech iqis bħala l-"qalbenin ulied l-Afrika"[91] u mhux lil dawn il-ġnus indiġeni. Dimech jidealizza l-imġiba tal-Boeri tul il-gwerra, nies reliġjużi[92] u kollhom ħniena,[93] li kulma kienu qed jagħmlu kien li "jiddefendu arthom"[94]

Il-ġnus indiġeni ma jidhru mkien. Forsi dan in-nuqqas hu ġej mill-fatt li dawn il-ġnus jixbhu lis-"suwed Ugonej, li jgħixu bil-laħam tan-nies"[95] kif jiddeskrivi poplu Afrikan f'kitba oħra f'*Il-Bandiera tal-Maltin*?

Dimech lanqas ma jikkonsidra n-narrattiva (minkejja li f'kitba minnhom juri li kien konxju tal-eżistenza tagħha) li serviet ta' ġustifikazzjoni morali għal dan is-serq u t-tindif etniku li l-Boeri kienu għamlu; l-idea li hemm ġens (dak tal-Boeri) destinat jirbaħ artijiet oħra, mingħajr l-ebda konsiderazzjoni ma tingħata lin-nies tal-post.[96] Hi narrattiva li tixbah, minkejja li d-dinamika u d-dettalji huma differenti, lit-twemmin Żijonista li ftit snin wara kellu jwassal għall-qtil u t-tkeċċija ta' bosta Palestinjani minn arthom; lill-idea tal-*Manifest Destiny* Amerikana – idea li wieżnet moralment lill-Istati Uniti waqt li din kienet qed toqtol, tisraq u tattakka lill-indiġeni f'dawk li huma l-Istati Uniti llum[97] u lil popli oħra tal-kontinent Amerikan (ħaġa li Dimech jidher li kien jaf xi ħaġa fuqha meta jsejjaħ lill-President: "Mac Kinley il-ħabib tal-Ingliżi, il-qerried tal-Kubani u tal-Filippini."[98]); kif ukoll lill-ġustifikazzjoni popolari-reliġjuża li kienet twieżen l-istess imperjaliżmu Brittaniku li minnu Malta kienet tbati, u li tagħha Dimech kien konxju u lilha spiss kien jikkundanna.

> l-Ingliżi waħħluha f'rashom li huma l-poplu t'Iżrael, il-poplu maħbub minn Alla... (destinati li) jirbħu bogħod minn pajjiżhom sakemm qawwi u rebbieħ... isaltan għal dejjem bil-popli tad-dinja kollha taħt saqajh. Ma hemmx vers fl-Imqaddsa kitba li... ma dawruhx għalihom.[99]

Dimech isostni li minħabba din il-viżjoni, imxerrda minn "bosta fanatiċi [...] fosthom ma hemmx ftit awturi ta' Oxford u qassisin."[100] Il-Brittaniċi ma jitħalltux ma' popli oħra li huma jqisu inferjuri, u jħossuhom ġustifikati joqtlu 'l ħaddieħor u jagħmlu l-agħar ħniżrijiet.[101] Dawn il-"qassisin u isqfijiet [Protestanti] ixerrdu mad-dinja kollha li l-Ingilterra biss [...] taf, u ħadd għajrha ma jaf, kif għandu jikkolonizza pajjiż, jiġifieri jġib fix-xejn [...] in-nies tiegħu."[102]

Hu għalhekk ironiku li, flok jissimpatizza ma' vittmi ta' viżjoni simili (dik Boera), Dimech iżomm ma' nies li sawtu oħrajn għax qisu lilhom infushom iddestinati jmexxuhom, u dan kollu għax dawk li sawtu, qerdu u serqu lill-ġnus Afrikani kienu fi gwerra kontra l-Gran Brittanja.

Imperjaliżmu tajjeb u ieħor ħażin

Tajjeb ngħidu li minkejja l-oppożizzjoni tiegħu għall-imperjaliżmu Brittaniku, Dimech qatt ma jikkundanna l-imperjaliżmu minnu nnifsu. Issa, kif isostni Memmi, il-kolonjaliżmu jimplika:

> Barrani li daħal f'art ħaddieħor b'aċċident tal-istorja, (u) li rnexxielu mhux biss isib post għalih, imma jieħu post il-bniedem tal-lokal, u li jagħti lilu nnifsu privileġġi misruqa minn dawn [...] Hu ħlejqa privileġġata b'mod illeċitu. Hu użurpatur.[103]

Dimech kien konxju ħafna tal-invadenza Brittanika f'Malta, u kien iqisha bħala illeċita u użurpanti. Minkejja ċerta inkonsistenza l-aktar fejn jidħol l-imperjaliżmu Franċiż, xi kitbiet juru li Dimech kien konxju li l-imperjaliżmu bħala tali, u mhux biss dak Brittaniku, m'għandux l-għeruq tiegħu fil-ġibda li l-Ewropej kellhom biex jgħinu lill-proxxmu tagħhom. F'xi siltiet mill-*Bandiera* jirreferi għall-"mikluba u għajjura Ewropa,"[104] u jsostni li r-raġunijiet tal-imperjaliżmu huma l-kummerċ u l-bżonn li dawn l-artijiet jittieħdu biex jinfetħu għall-kolonizzazzjoni mill-ħaddiema Ewropej. Kitbiet oħra juru li Dimech kien konxju li l-imperjaliżmu ma kienx twaqqaf għall-ġid tan-nies tal-post:

> Kull min jaqra l-ġurnali jaf wisq tajjeb fuq dak li qiegħed jintqal fuq il-popli tal-Afrika u xi oħrajn tal-Asja wkoll. L-Ewropa ssemmi 'l dawk il-popli mhux għall-ġid tagħhom, iżda għall-ġid tagħha... dawk il-popli għoddhom waqgħu kollha taħt id-dwiefer tal-Ewropej.[105]

Kien jaf ukoll li l-kolonjaliżmu wassal għal ċerta reżistenza min-naħa tal-maħkuma:

> Popli… bħalma huma dawk tal-Afrika ma qamux bil-kliem biex jiksbu din il-ħlusija (libertà) li kull bniedem għandu jkollu, imma qamu bl-armi f'idejhom u għad illi ma jistgħux iħabbtuha mal-bojod Ewropej jagħmlu dak kollu li jistgħu biex jeħilsu minn dawn, billi jkeċċuhom mill-artijiet tagħhom… mal-Ewropej ma jistgħux iħabbtuha, għax neqsin mit-tagħlim, jiġifieri mid-dawl u […] mill-armi; iżda mhux darba jew tnejn li taw xebgħa kif imiss lil dawn il-bojod, li jidhrilhom li għandhom jaħkmu dejjem fuq is-suwed.[106]

Madankollu, minkejja li jissimpatizza ma' xi vittmi tal-imperjaliżmu Ewropew,[107] aktar milli kundanna tal-kolonjaliżmu bħala fenomenu, il-ħsieb l-aktar qawwi li joħroġ mix-xogħol tiegħu hu li huwa l-imperjaliżmu Brittaniku li hu ħażin, u li l-Maltin ma jistħoqqilhomx jiġu ttrattati bil-mod li bih kienu jiġu ttrattati mill-awtoritajiet kolonjali: "Malta mhix xi skoll ġo nofs ta' baħar b'erba' għammarin slavaġ fuqha."[108]

Kemm Dimech ma jikkundannax l-imperjaliżmu bħala tali joħroġ minn diversi siltiet mix-xogħol tiegħu. Biex nieħdu eżempju, spiss jitkellem b'mod favorevoli dwar l-imperjaliżmu Franċiż. Hu jsostni, ngħidu aħna, li għal Franza hu naturali li tikber fil-Mediterran minħabba li f'dan il-baħar hi bħal "xitla fl-art u ilma tagħha."[109] Hu jinnota li Franza u l-Gran Brittanja ma jistgħux jikbru flimkien f'dan il-baħar, minħabba li t-territorju hu limitat. [110]
Dimech ikkunsidra biss dawn iż-żewġ ġganti jirfsu saqajn xulxin. Donnu ma jagħtix kas li biex kwalunkwe waħda minn dawn tikber f'dan il-baħar trid mhux biss tirbaħ il-konkorrenza tal-oħra imma taħkem fuq ġnus oħra li jgħixu f'dan il-Mediterran. Anzi, spiss, speċjalment fil-ħarġiet tal-*Bandiera* ta' qabel il-vjaġġ tiegħu f'Ġenwa, isemmi l-effetti tajba li l-imperjaliżmu Franċiż kien iħalli fuq in-nies tal-post. Lill-maħkuma, il-Franċiżi "jagħtuhom id-dawl u jibdluhom f'ħaġa aħjar milli jkunu. X'm'għamlitx […] Franza biex tagħti d-dawl lill-Għarab tal-Alġier"[111] Preġju ta' Franza kien li "xxerred id-dawl tal-fidi mqaddsa Nisranija… sa qalb l-aktar nies slavaġ u kefrin wikkiela tan-nies."[112] F'xi kitbiet isemmi li jekk il-Gran Brittanja terħi lil Malta, ħakma Franċiża tkun tajba, anke jekk jippreferi pajjiż indipendenti.[113]

Hemm kitbiet oħra iżda, li juru li Dimech kien konxju li mhux il-maħkuma kollha kienu jaċċettaw il-ħakma Franċiża, u li din ukoll wasslet għal reżistenza min-naħa tal-maħkuma. Hekk ngħidu aħna Dimech iħabbar li "Fil-gżira tal-Madagaskar, in-nies qamu kontra l-Franċiżi"[114] u l-istess f'artijiet oħra minnhom

maħkuma.[115] Madankollu, fuq dawn il-ftit kitbiet ma jiftaħx u mal-maħkumin ma jasalx biex jempatizza.[116]

Kemm Dimech jara l-imperjaliżmu fil-Mediterran sempliċement bħala tiġrija bejn is-setgħat Ewropej u jinsa l-ġnus fil-biċċa l-kbira tagħhom Għarab li joqogħdu fin-naħa Afrikana ta' dan il-baħar u fil-Lvant Nofsani joħroġ minn tbassir li hu jagħmel dwar il-futur ta' dan il-baħar, bħal meta jgħid li l-Gran Brittanja hi ddestinata tħalli l-Mediterran "għan-nazzjonijiet Latini u forsi wkoll [għar-]Russja."[117]

Dimech saħansitra jikkunsidra aktar minn darba l-possibbiltà assurda li l-Maltin setgħu jespandu fl-Afrika, kieku wara li ħaduha kontra l-Franċiżi m'għamlux l-iżball li sejħu lill-Gran Brittanja tipproteġi lil artna!

Għalkemm aħna nazzjon ċkejken kieku għarafna żammejna l-indipendenza tagħna kellna mnejn nikbru u nsiru nazzjon mill-akbar, jekk mhux fl-Ewropa, fl-Afrika [...] U tassew fost in-nazzjonijiet kollha ħadd ma jista' jikber daqsna fl-Afrika ta' fuq, fejn l-ilsien tan-nies huwa bħal tagħna, fejn l-ilsien Malti jifhmu kulħadd. Kieku Malta, padruna tagħha nfisha, laħqet qabdet b'mod jew ieħor, xi xiber art taħt idejha, kienet tista' twaqqaf bl-isforzi tal-gvern tagħha l-ilsien tagħha fuq l-oħrajn b'mod li bosta min-nies tal-pajjiż kienu jibdew jistudjaw, u b'hekk mat-tixrid tal-ilsien Malti jikber u jinxtered il-poplu Malti.[118]

Barra mill-Afrika ta' Fuq, kien hemm postijiet oħra fl-Afrika li fihom il-Maltin setgħu jikbru, artijiet taħt ix-xatt ta' Barbarija u s-Sudan, "artijiet kbar bil-bosta jew bla nies għalkollox jew mgħammrin bi ftit nies, u nies lura wisq f'dak li huwa dawl, u mhux ftit minnhom għadhom jaħsbu bħat-trabi."[119]

Ir-raġunijiet għalfejn il-Maltin setgħu jespandu f'dawn l-artijiet minkejja n-nies li kienu jgħixu fihom Dimech ma jgħidhomx b'mod espliċitu, minkejja li huma ovvji minn xi osservazzjonijiet li jagħmel.

Il-Maltin waslu fi żmien li fl-art tagħhom ma jistgħux jgħixu iżjed u għalhekk qed jittajru lejn pajjiżi oħra fejn aktarx ibatu billi jsibu nies imdawlin aktar minnhom [...] Ladarba bqajna lura fit-tagħlim hemm bżonn li nfittxu li mmorru f'artijiet fejn il-ftit nies huma għomja hekk li fosthom inkunu slaten.[120]

Għal Dimech, issa kien il-mument li jitwaqqfu dawn il-kolonji minħabba li:

Dawn l-artijiet bil-ftit qegħdin jaqgħu taħt idejn in-nazzjonijiet tal-Ewropa [...] artijiet bosta huma ta' tjieba kbira b'mod li jekk jiġu maħdumin minn nies imdawla jagħtu kull xorta ta' ġid [...] il-pajjiż jista' jsir qawwi u għani [...] F'dawk l-artijiet poplu jista' jikber bla ma jsib min ifixklu għax ma jintlaħaqx ħafif ħafif mill-Ewropej, li ma jridux ħlief jaħtfu artijiet ta' popli oħra.[121]

Dwar in-nies tal-post hu jsostni li: "Mis-suwed ta' dawk in-naħat ma hemm l-ebda biża', għax huma popli tfal, nies lura għalkollox. Jistgħu biss ibeżżgħu t-tfal żgħar u t-trabi billi suwed."[122]

Fuq naħa mela, Dimech qed jilmenta dwar il-fatt li l-Maltin ma indokrawx l-indipendenza li kienu kisbu. Fuq naħa oħra iżda, donnu qed jassumi li din l-indipendenza ma tgħoddx ukoll għal ġnus Afrikani u Għarab. F'dan kollu nistgħu nilmħu xi ħaġa li Edward Said jinnota dwar il-kolonjalisti Ewropej tas-seklu dsatax.

Kieku kont Brittaniku jew Franċiż fis-snin sittin tas-seklu dsatax, kont tara u tħoss lill-Indja u l-Afrika ta' Fuq kemm b'mod familjari, imma fl-istess waqt minn ċertu distanza. Qatt iżda ma kien jgħaddilek minn moħħok li dawn għandhom jew għandu jkollhom huma stess setgħa fuqhom infushom.[123]

Bħalma jiġri fil-każ tal-ġnus indiġeni tal-Afrika t'Isfel fil-gwerra tal-Boeri, f'bosta minn dawn is-siltiet mix-xogħol ta' Dimech il-ġnus Afrikani u l-Għarab, u l-aspirazzjonijiet tagħhom huma fil-biċċa l-kbira injorati. Il-possibbiltà li dawn jikbru (jew aħjar jitwieldu) u jistagħnew fil-baħar Mediterran u fil-kontinent tagħhom hi ġeneralment eskluża. Arthom hi meqjusa bħala 'territorju verġni' li jistieden lil ħaddieħor jidħol fih. In-nies li jgħixu fuqhom u d-drawwiet u s-soċjetajiet li stabbilew mhuma mogħtija l-ebda kunsiderazzjoni.

Stampi tal-Għarab

L-Għarab huma eżempju ewlieni tal-limitazzjonijiet Ewroċentriċi fil-ħsieb ta' Dimech. L-Għarab kienu u għadhom problema għal bosta Maltin kemm minħabba l-qrubija fiżika tagħhom, u kemm minħabba l-bogħod – almenu fil-ħsieb, il-perċezzjoni u l-fantasija tagħna – fil-valuri, twemmin, reliġjon u ċiviltà li l-Maltin u l-Għarab iħaddnu. Fl-'inkonxju kollettiv'[124] Malti, l-Għarab spiss servew bħala "l-espressjoni ta' istinti ħżiena, ta' dlam li qiegħed f'kull ruħ, ta' xi ħadd selvaġġ u mhux ċivilizzat."[125]

Tajjeb insemmu, li tneħħi xi eċċezzjonijiet, f'xogħol Dimech ma nsibux id-demonizzazzjoni tal-Għarab ta' lemħa reliġjuża, kif wieħed kien isib f'bosta kittieba Maltin ta' żmienu. Ir-raġuni għalfejn għal dawn il-kittieba l-Għarab u l-Misilmin kienu meqjusa bħala l-'ieħor' u l-'għadu' pereċċellenza kienet primarjament reliġjuża; il-punt ta' riferiment storiku kienu kemm l-Assedju l-Kbir u kemm it-theddid tal-furbani għax-xtut. Ovvjament, f'dan l-eżerċizzju ta' demonizzazzjoni ninsew li aħna wkoll kellna s-sibbien tagħna. Wieħed

jista' jilmaħ dak li jitkellem dwaru Fanon meta jsostni li l-'inkonxju kollettiv' ta' poplu jew popli:

> jipproġetta – jew jittrasferixxi – dak li hemm fih... u joħrogħa u jitfagħha fuq xi ħadd ieħor. B'dan il-mod jelimina xi ħaġa li thedded l-istabilità tiegħu... kulħadd ifittex li jitfa' l-ħtija għall-ġibdiet u l-impulsi l-aktar baxxi tiegħu 'l hinn minnu... Is-sens ta' ħtija kollettiv hu mitfugħ fuq vittma li konvenjentement titgħabba bil-ħtijiet ta' nazzjon.[126]

F'Malta, għal ħafna snin, din il-funzjoni kienet tal-Għarbi/Musulman/Tork (li biż-żmien sar ukoll iswed). L-idea tal-Għarab bħala theddida wieżnet/kienet imwieżna mill-ħakkiema Ewropej tagħna, l-aktar mill-Kavallieri. Kif isostni Adrianus Koster:

> Kien ikun impossibbli għall-Kavallieri li jżommu Malta mingħajr ċerta għaqda. In-numru żgħir tagħhom, meta mqabbel mal-popolazzjoni lokali, kien jagħmilhom vulnerabbli għal xi rewwixta tal-Maltin u għal xi attakk minn barra. Hu fatt magħruf li l-biża' ta' theddida, vera jew mistħajla, iġġib l-għaqda. Allura, [...] waħda mir-raġunijiet li għaliha l-ġens Kattoliku Malti, kien jaċċetta l-ħakma ta' din il-klikka oligarkika barranija, kien minħabba li din kienet tipproteġihom mill-Musulmani kiefra.[127]

Dan l-eżerċizzju baqa' sejjer għal ħafna snin wara li l-Għarab u l-Musulmani ma baqgħux theddida, u li l-Kavallieri ta' San Ġwann kienu telqu. Hekk f'bosta kittieba Maltin tas-seklu dsatax u l-ewwel snin tas-seklu għoxrin, l-Iżlam kien impinġi bħala għadu ewlieni li minnu l-gżira Kattolika tagħna rat għawġ u diżgrazzji. Il-karatteristiċi tal-Għarab Musulmani huma ta' nies kiefra, imlebilba sesswalment, fanatiċi, krudili u mhux ta' min jafdahom, li jidħlu minn barra ġo art fundamentalment Nisranija u Ewropea biex jeqirdu, jaħqru u joqtlu.[128] Bħal kull 'ieħor' l-Iżlam f'dawn il-kittieba mhux biss jikkuntrasta imma wkoll jikkumplimenta lill-karatteristiċi tal-Maltin, fidili lejn Alla u erojċi, minħabba li hi t-theddida tiegħu li tagħti lok biex dawn il-karatteristiċi ta' fidi u qlubija joħorġu.[129]

Issa din l-istampa tal-Għarab bħala theddida għall-Ewropa, u tar-reliġjon tagħhom, l-Iżlam, bħala ereżija reliġjuża (l-eżistenza ta' Għarab mhux Musulmani kienet ġeneralment injorata) u l-antiteżi tagħha (l-Ewropa bħala fundamentalment u essenzjalment Nisranija) kienet komuni fl-Ewropa fiż-Żmien Nofsani u fl-ewwel snin tal-era moderna. Fil-ktieb tiegħu *Orientalism,* Edward Said juri kif mill-aħħar terz tas-seklu tmintax 'l hemm, din l-istampa

ġiet abbandunata fiċ-ċentri ewlenin tal-ħsieb Ewropew. Kien hemm żvilupp u bidla fil-mod li bih fil-'Punent' ħassieba, intellettwali u mhux biss pinġew lill-'oħrajn' tagħhom. Hekk ngħidu aħna, it-tema tal-biża' ftit ftit tmewtet f'kitbiethom (forsi anki għaliex l-Ewropej bdew bil-mod il-mod jikkontrollaw u jaħkmu dawk l-artijiet li għalihom kienu darba ta' theddida).[130] Għalhekk "[i]l-moħħ tas-seklu tmintax seta' jifqa' l-ħajt imtella' bejn il-Punent u l-Iżlam u jara xi elementi ta' tqarrib moħbi bejnu u bejn l-Orjent."[131]

Dimech ukoll kien f'ħafna każi rnexxielu jmur 'l hemm minn kunsiderazzjoni purament reliġjuża tal-Għarab u t-theddida li dawn suppost kienu jpoġġu, minkejja li dan ma għandux jittieħed li hu neċessarjament kellu opinjoni tajba tal-Iżlam u l-Musulmani.[132] Dan jikkuntrasta ma' dak li wieħed kien isib f'ħafna kittieba Maltin ta' żmienu li kienu għadhom marbuta mal-mudell Medjevali. Ir-riferenzi għall-Assedju l-Kbir li ta' spiss insibu fix-xogħol tiegħu huma aktar mifhuma biex juru l-qlubija li darba kellhom il-Maltin aktar milli t-theddida għal pajjiżna li t-Torok, l-Għarab u l-Musulmani kienu jqanqlu.

Issa l-mod ġdid ta' kif, b'mod ġenerali, l-Ewropej bdew iħarsu lejn l-Għarab u l-Orjent mit-tieni nofs tas-seklu tmintax wassal biex dawn ma baqgħux jiġu meqjusa primarjament bħala theddida u bħala nies li jridu jħassru reliġjon vera. Kittieba bħal Edward Gibbon waslu biex apprezzaw diversi aspetti taċ-ċiviltà Għarbija.[133] Anke Dimech, f'silta li tikkuntrasta m'oħrajn, jasal biex isejjaħ lill-Għarab "poplu kbir."[134]

Dan l-għarfien min-naħa ta' kittieba moderni Ewropej ma jfissirx iżda li l-Għarab u l-'Orjentali' bdew jiġu meqjusa bħala ugwali għall-Ewropej jew mhux aktar opposti għalihom. Fil-perjodu modern bdiet tinxtered l-idea ta' dawn in-nies bħala nies strambi, għażżenin, sottomessi, fatalisti, despotiċi, splendidi, krudili, senswali, makakki imma jibilgħu kollox, bla enerġija u inizjattiva, moħħhom f'li jiftaħru, jikkonfoffaw, jaħqru 'l-annimali, giddieba, ġellieda, suspettużi u mhux kapaċi jaħsbu b'mod ċar, dirett u loġiku. Ovvjament, dan kollu kien f'kuntrast mal-Ewropej li huma razzjonali, paċifiċi, liberali, loġiċi fil-mod li bih jaħsbu u huma nies ta' ftit ħabi.[135] Ix-xeħta ta' dan id-diskors modern hija lajka u mhux aktar reliġjuża.[136] Għalhekk, flok f'termini ta' kunflitt bejn l-Iżlam u l-Kristjaneżmu, il-kuntrast u d-differenzi bdew jiġu mifhuma f'termini ta' kunċetti bħal razza, ta' fattizzi bħall-kulur tal-ġilda, ta' miti li jinvolvu l-oriġini u l-istorja taż-żewġ popli, ta' karatteristiċi bħat-temperament u l-karattru, u fatturi oħra bħal dawn.

Min-naħa l-oħra, fl-istampa Medjevali r-riferenza għal dawn il-karatteristiċi hi waħda minima. Veru li gradwalment, l-aktar wara r-rebħa mill-Għarab tal-Afrika, l-'ieħor' beda jingħata bixra skura fil-fantasija popolari. (Tajjeb ngħidu li din il-karatterizzazzjoni fuq bażi ta' kulur ingħatat mill-istess Musulmani fl-Afrika, bejn il-'Bajdan' fejn jgħixu taħt ħakma Iżlamika nies primarjament Għarab u Berberi meqjusa bħala Bojod, u s-'Sudan', il-parti Afrikana fejn jgħixu s-Suwed li fil-biċċa l-kbira tagħhom kienu ġeneralment iħaddnu twemmin tradizzjonali Afrikan). Madankollu, minnha nnifisha din il-bixra ma kellha l-ebda rabta mal-ħżunija ta' dawn. Il-Musulmani kienu l-għadu. Madankollu, l-għadu kien kemm abjad u kemm iswed. Ir-rabta bejn il-kulur tal-ġilda ta' dawn tal-aħħar u l-fidi suppost ħażina tagħhom kienet kontinġenti. Anzi, kien hemm għarfien ta' Nsara Suwed, dawk Etjopiċi, u tama li dawn, immexxija minn mexxej kbir jismu Ġwanni, sejrin jgħinu lill-Ewropa fil-ġlieda kontra l-Iżlam u jeqirdu lil dan tal-aħħar. Hu fl-għabex tal-perjodu modern, bir-rebħ mill-ġdid ta' Spanja mill-Insara, li t-transizzjoni bejn iż-żewġ stampi tal-ieħor tibda sseħħ.

L-istampa moderna tal-Għarab u ta' 'oħrajn' oħra hi f'ħafna każi agħar minn dik reliġjuża Medjevali. Waqt li intolleranti, fantastika u dejqa, din tal-aħħar ma kinitx tqis lill-Musulmani bħala bnedmin intrinsikament inferjuri għall-Insara. Dan jidher fix-xogħol ta' wħud mill-aqwa ħassieba ta' dak il-perjodu. Hekk ngħidu aħna, San Tumas t'Akwinu kien jassumi li l-Musulmani tista' tiddjaloga magħhom; mhux fl-ispirtu ekumeniku u interreliġjuż ta' llum, imma fis-sens li turihom, permezz tar-raġuni u tal-filosofija t'Aristotli, is-superjorità u l-verità tar-reliġjon Nisranija u, loġikament, l-inferjorità tar-reliġjon Musulmana, tant li kiteb is-*Summa Contra Gentiles* għal dan il-għan. Issa attentat bħal dan, għalkemm illum inqisuh intolleranti, almenu jassumi li l-'ieħor' hu razzjonali, u jekk ikun sinċier, għandu l-ħila jagħraf il-verità permezz tar-raġuni tiegħu. Anke meta kienu fiżikament fi gwerra u meta poġġew bħala għan tagħhom il-qerda tal-Iżlam, l-Ewropej tal-Medjuevu kienu jħallu possibbiltà lill-Mislem li jsalva; dik li jikkonverti. Stampa bħal din tidher f'xi xogħol ta' ħafna kittieba Maltin ta' żmien Dimech, fejn anke f'bosta minn dawn insibu rimedju biex l-Għarbi jinża' mill-kwalitajiet ħżiena tiegħu u jissaffa – dak li jiċħad dinu u jitgħammed, u b'hekk jieħu identità ġdida.[137]

Mhux l-istess jista' jingħad għal bosta ħassieba Ewropej Moderni. Hekk Immanuel Kant jemmen li:

> l-Għarbi hu l-aktar bniedem nobbli tal-Orjent. Madankollu għandu ħsus li faċilment jaqgħu fit-tiġrib. Hu jilqgħek, qalbu tajba u ma jigdibx; madankollu

l-ġrajjiet, ir-reliġjon u l-ħsus tiegħu huma dejjem marbuta ma' xi ħlieqa. L-immaġinazzjoni għaġġilija tiegħu tippreżenta xbihat mgħawġa u mhux naturali, kif jidher anke mit-tixrid tar-reliġjon tiegħu.[138]

Minkejja t-tifħir dwar in-nobbiltà, is-sinċerità u l-qalb tajba, Kant iqis lill-Għarab bħala nies fantastiċi u għoġġieba, li l-aktar fakultà tar-ruħ li tispikka fihom mhix ir-raġuni, imma l-fantasija u l-immaġinazzjoni. Kuntrarju għal San Tumas, Kant impliċitament jeskludi kull attentat biex jikkonverti lill-Għarab għall-verżjoni razzjonali tal-Protestantiżmu li hu kien iħaddan mhux biss minħabba l-valur tat-tolleranza u d-diffidenza lejn ir-reliġjon uffiċjali tipika tal-Illuminiżmu li tiegħu hu kien l-akbar esponent, imma anke minħabba li l-lemħiet fantastiċi tal-Għarab kif jarahom hu ma jħalluhomx japprezzaw reliġjon imsejsa biss fuq ir-raġuni.

L-Għarab preżenti u assenti fl-istess ħin

Kif jidħol Dimech f'dan kollu? Bħala ħassieb li ried li ma nibqgħux naħsbu tal-ilsiera u li riedna nibdew inħarsu lejn il-mera u nieħdu gost bil-wiċċ Malti tagħna u mhux nixtiequ nwaħħlu floku wiċċ ħaddieħor, żgur li rridu nqisu x'jaħseb jew ma jaħsibx dwar dawn in-nies li huma tant qrib tagħna. L-Għarab huma qribna mhux biss fiżikament, imma kuntrarju għal dak li jsostnu bosta karikaturi passati u preżenti, anke f'dak li għandu x'jaqsam ma' affarijiet oħra. Hemm qrubija fid-dixxendenza u l-kultura. Hemm, ngħidu aħna, xebh fil-problemi li nsibu biex nadattaw għal mudell ta' progress lajk li t-tnejn, fi gradi differenti, ħbatna u qegħdin naħbtu magħhom. Hemm qrubija fil-limitazzjonijiet fil-ħsieb tagħna, bħall-istampa tad-dinja u l-qasmiet tagħha f'termini primarjament reliġjużi li twassal għal karikatura ta' Ewropa-Punent-Kristjaneżmu fuq naħa u dinja Għarbija-Musulmana fuq oħra. Li kieku Dimech għaraf dan kollu – din il-qrubija fit-tajjeb u l-ħażin – dan l-għarfien seta' jinfluwenza d-dimensjoni politika tiegħu, minħabba l-mod li bih ħakkiema barranin u ġerarkiji lokali approfittaw mill-Għarbi u l-Musulman u l-biża' tiegħu biex iseddqu l-ħakma politiko-kulturali tagħhom.

Bħalma ġa ntqal, Dimech joħroġ minn karatterizzazzjoni primarjament reliġjuża u ġellieda tar-rabta bejn Malta u l-Għarab. F'xi kitbiet jammira xi affarijiet fihom[139] u f'każ minnhom jikkundanna lill-Maltin li kienu jġibu ruħhom ħażin ma' Għarab li kien hawn jaħdmu Malta.[140] Minkejja t-tifħir lil

Franza, kien jaf ukoll li l-Ewropej mhux dejjem kienu qed jittrattaw tajjeb lil dawn il-popli: "l-Għarab ta' xi pajjiżi Ewropej [...] imsejknin [...] jaħdmu għall-Ewropej bħalma bagħal jaħdem għal sidu."[141]

Madankollu, Dimech ma jasal qatt biex jemanċipa lilu nnifsu minn preġudizzji oħra lejn l-Għarab jew jagħraf il-qrubija tagħna lejhom b'mod li, jekk xejn, jgħinu jikseb stampa aktar realistika ta' x'jiġifieri tkun Malti.

Biex inkunu ċari, tajjeb li ngħidu li Dimech imkien ma jitkellem b'mod esklużiv jew sistematiku fuq l-Għarab. Barra minn hekk, mhux dejjem il-kitbiet differenti tiegħu huma konsistenti ma' xulxin. Kif għidna aktar 'il fuq, f'kitba minnhom Dimech jasal biex isejjaħ lill-Għarab 'poplu kbir'. Hemm kitbiet oħra li fihom Dimech jinnota xi progress li dawn in-nies skont hu kienu qegħdin jagħmlu: "bosta Għarab ħadu d-dawl u saru mdawlin xejn anqas mill-Ewropej"[142] u jilmenta li "tara Għarab li għandhom dawl aktar minn Maltin li jinsabu mdawlin f'dawn il-gżejjer."[143]

Id-dawl tagħhom iżda, mhux frott tal-kultura jew taċ-ċiviltà tagħhom, imma ħaduh b'mod jew b'ieħor mingħand l-Ewropej. Hekk ngħidu aħna, fl-artijiet Franċiżi, "taħt il-ħakma Franċiża bosta Għarab ħadu d-dawl, u saru mdawlin xejn anqas mill-Ewropej."[144]

Madankollu, hemm kitbiet oħra, spissi mhux ħażin, fejn it-ton huwa differenti. Bħalma fil-ħsieb tradizzjonali Malti, l-Għarab huma qrib iżda fl-istess ħin fil-bogħod, hekk ukoll fix-xogħol ta' Dimech l-Għarab huma ġeneralment preżenti u fl-istess ħin nieqsa, minkejja li b'differenza. F'lemħa simili għall-istampa Ewroċentrika tal-perjodu modern miġjuba aktar 'il fuq, spiss Dimech jonqos milli jagħraf il-kwalitajiet tal-Għarab u l-ħila tagħhom li jimxu 'l quddiem (minkejja kif ġa ntqal, li hemm kitbiet oħra ta' lemħa kuntrarja). Barra minn hekk, bosta huma s-siltiet li fihom jonqos milli jqis lil dawn in-nies fuq l-istess livell morali ta' bnedmin Ewropej.

Dan jidher b'mod ċar f'siltiet bħal din fejn Dimech jikkunsidra l-għajxien tal-Maltin li emigraw f'kolonji Franċiżi fl-Afrika ta' Fuq. Meta jikteb lill-Maltin ta' Tuneż, post fejn mar għal ftit żmien wara li ħareġ mill-ħabs meta serva l-piena tad-delitt ta' żgħożitu, Dimech jgħid: "Maltin ta' Tuneż intom li għandkom il-kbira xorti li tinsabu taħt il-bandiera Franċiża li kienet l-ewwel waħda ftit aktar minn 100 sena ilu li għallmet x'inhi l-libertà."[145]

Għal Dimech huma xxurtjati l-

> Maltin fl-art Franċiża, fejn il-bniedem jista' jaqla' bil-ħsieb tiegħu kemm għandu l-ħila, bla ma jsib [...] l-aktar gvern qerried u baxx, ifittex li jżommu mwaħħal mat-tajn tal-art. [146]

Hi ħaġa stramba kif persuna b'intelliġenza għarriexa bħal Dimech kien jippreżenta din l-istampa idealistika tal-Maltin ta' Tuneż. Dawn il-Maltin, bħal emigranti Ewropej oħra li ma kinux ġejjin mill-pajjiż li ħakem il-post (f'dan il-każ Franza), ngħidu aħna t-Taljani, ma kinux stmati ħażin daqs in-nies tal-post.

> [A]nke jekk spiss ikunu nieqsa, il-ftit loqom li awtomatikament jingħataw huma biżżejjed biex jifirduhom – b'mod sostanzjali – mill-maħkuma. Favoriti kemm huma favoriti meta mqabbla mal-maħkuma, huma għandhom it-tendenza li jistabbilixxu rabtiet ta' natura ta' maħkuma u ħakkiema. Fl-istess ħin, ma jaqblux mal-grupp tal-ħakkiema, m'għandhomx l-istess rwol tagħhom fis-soċjetà maħkuma, kollha jispikkaw b'xi mod.[147]

Madankollu żgur li ma kinux qed jgħixu l-qagħda kważi idillika tal-Maltin li jpinġi Dimech. (Ta' min isemmi li din l-istampa sabiħa titbatta fl-aħħar snin tal-ħarġiet tal-*Bandiera*, tant li fl-1913 Dimech jissuġġerixxi emigrazzjoni lejn il-Kanada aktar milli lejn l-Afrika ta' Fuq[148]). Kif sostna Albert Memmi madwar kwart ta' seklu wara dwar dawn: "(it-)Taljani u l-Maltin... spiss ikunu nieqsa... Il-faqar tat-Taljani u l-Maltin hu tali, li għandu mnejn jidher ridikolu li taħseb li dawn igawdu xi privileġġi."[149]

Minkejja dan, anke kieku kien veru li l-Maltin kienu stmati kif isostni Dimech, hu nuqqas kbir għal persuna ta' sensibiltà għall-batut bħalu li mkien ma jqis jekk il-Franċiżi kinux qed jgħaddu l-istess libertà u drittijiet li skont hu kienu qed jgħaddu lill-emigranti Maltin lill-popli indiġeni li kienu jaħkmu, f'dan il-każ lill-Għarab tat-Tuneżija. Hu nuqqas li bniedem bħal Dimech ma jagħrafx li l-ħila li wieħed jaqla' x'jiekol tajjeb bil-ħsieb tiegħu f'artijiet Franċiżi, li kif rajna kien jaħseb tgħodd għall-Maltin, ma kinitx tgħodd ukoll għall-Għarab, li ġo pajjiżhom il-Franċiżi u l-Maltin kienu marru mingħajr stedina. F'xi każi anzi, donnu jagħti l-impressjoni li din il-ħakma Franċiża kienet taqbel għan-nies indiġeni tal-post. Franza flok "li tfittex li tnaqqas u teqred in-nies tal-pajjiżi li tieħu... tfittex li żżidhom u tagħtihom id-dawl, kif jista' jara kull min imur sas-Senegal, sal-Alġier u artijiet oħra."[150]

Kif inhu ovvju, jekk ma kellu ebda konsiderazzjoni dwar it-tbatija u l-qagħda tal-indiġeni, lanqas ma jixtarr b'mod kritiku r-raġunijiet li l-ħakkiema kienu jagħtu biex jiġġustifikaw għalfejn ma kinux jagħtuhom drittijiet u libertà.

Dimech jidher li kien maħkum mill-attitudni impliċita jew espliċita li bosta Ewropej li marru fil-kolonji kellhom lejn in-nies tal-post; attitudni li kienet tispjega għalfejn kellhom kuxjenza tant rieqda dwar dak li kien qed isir. Din tidher ċara wkoll fil-kitbiet spissi dwar it-twaqqif ta' kolonji Maltin

fl-Afrika msemmija aktar 'il fuq. Meta madwar ħamsin sena wara jitkellem dwar il-kolonjaliżmu Franċiż f'parti oħra tal-Afrika ta' Fuq, l-Alġerija, Frantz Fanon jinnota li:

> Fl-Alġerija m'hemmx sempliċiment ħakma, imma d-deċiżjoni li l-maħkuma jkunu stmati fuq l-istess livell tal-affarijiet materjali li wieħed isib f'din l-art. L-Alġerini, in-nisa mgħottija, is-siġar tal-palm u l-iġmla, għandhom l-istess valur u funzjoni; dik li jkunu x-xenarju li fih isseħħ il-ġrajja tal-preżenza umana Franċiża f'din l-art.[151]

Din hi attitudni li, skont Memmi, il-ħakkiem Ewropew dejjem adotta fil-kolonji. Għall-ħakkiem Ewropew "il-maħkum [...] hu bilkemm bniedem. Hu jsir kważi oġġett. Fl-aħħar mill-aħħar, fl-ambizzjoni suprema tal-ħakkiem, għandu jeżisti biss bħala funzjoni tal-bżonnijiet tal-ħakkiem."[152]

Anke l-kitbiet pożittivi dwar l-Għarab imsemmija aktar 'il fuq, kitbiet li biex ngħidu s-sew bosta mill-Maltin ta' żmienu aktarx li ma kinux jaċċettaw, huma anqas ta' ġieħ jekk wieħed iqis sew il-kuntest li fih ingħadu. Meta Dimech jirreferi għall-Għarab bħala "dan il-poplu kbir, (hu jagħmel dan minħabba) li bit-tagħrif tal-ilsien tiegħu wieħed jista' jaqla' ħobżu bl-akbar ħeffa."[153]

Bl-istess mod Dimech hu kontra l-qtugħ tat-tagħlim tal-Għarbi minn Malta, anke għaliex għalih dak Malti hu l-uniku poplu fl-Ewropa li għamel dan (għal darba oħra l-Ewropa hi l-mudell ta' dak li wieħed għandu u m'għandux jagħmel; għal darba oħra r-raġunijiet imperjalistiċi għalfejn dan it-tagħlim tal-Għarbi kien imħeġġeġ fl-Ewropa huma injorati). Ir-raġuni iżda għala dan il-qtugħ kien ikkundannat, mhix biex il-Maltin ikollhom aċċess għal-letteratura, kultura, ħsieb u aġir tal-Għarab (minkejja li f'kitba minnhom Dimech juri li kien konxju tar-rikkezza tagħhom[154]), li f'dawn is-snin kollha kienu qed jgħaddu minn rinaxximent bit-twaqqif ta' bosta ġurnali u xrieki letterarji-kulturali-politiċi. Ir-raġunijiet ta' Dimech huma primarjament ekonomiċi. L-ilsien Għarbi hu "bil-bosta aktar meħtieġ mit-Taljan u [...] mill-ilsien Ingliż għalina l-Maltin l-aktar nett li nxħetna bl-eluf fl-artijiet tal-Għarab."[155]

L-ilsien Għarbi hu opportunità; opportunità purament u sempliċement ekonomika anke għaliex għal Dimech l-Għarab huma mxerrda mal-Afrika kollha. Din l-aħħar riferenza ġeografikament u etnoloġikament żbaljata – fejn donnu jitfixkel l-Għarab mal-Afrikani – tfakkar f'silta oħra, dik li użajt bħala titlu għal dan l-artiklu, fejn Dimech jirreferi għall-"Għarbi salvaġġ tal-Mokololo."[156]

Din is-silta iżda, mhux biss turi żball fil-ħsieb ta' Dimech li jħawwad l-Għarab mas-suwed Afrikani aktarx taż-Żambja,[157] imma wkoll il-mod żeblieħi li bih jirreferi għal dawn in-nies.[158] Minkejja li jidher li mhux kuntrarju għall-emigrazzjoni f'artijiet Għarab immexxija minn potenzi Ewropej, f'ħafna kitbiet l-Għarab huma dawk li l-Malti m'għandux ikun bħalhom. Ovvjament Dimech ma jara ebda rabta ta' dixxidenza mal-Għarab, bħalma ma jarax mal-Ingliżi u, kuntrarju għan-Nazzjonalisti ta' żmienu, mat-Taljani: "Għarab m'aħniex u anqas ma rridu nkunu, Ingliżi m'aħniex u lanqas ma rridu nkunu, Taljani m'aħniex u lanqas ma rridu nkunu."[159] (F'artiklu kontra Joe Chamberlain, li fih għal darba hu jirreferi għall-oriġini Lhudija tiegħu u jislet ċerti karatteristiċi ta' ħsieb u aġir minn dan il-fatt, Dimech jirreferi għat-tnissil Puniku tal-Maltin.[160] Dan it-twemmin hu kkonfermat f'kitbiet oħra fejn isejjaħ lill-Maltin "ulied il-Feniċi"[161] u f'oħrajn fejn, kuntrarju għall-politiċi pro-Taljani ta' żmienu, jiċħad li aħna ġens Taljan.[162] Madankollu, hemm kitbiet inkonsistenti ma' dawn, li fihom isostni li: "aħna poplu Latin."[163] u jsejjaħ lil Malta "*dina l-art Latina.*"[164]).

L-istat ta' Għarbi hi l-qagħda li l-Malti jaqa' fiha jekk ma jużax dehnu. Hekk Dimech jiddeskrivi lil bosta Maltin ta' Malta, lil wieħed li kien emigra f'art Għarbija: "*il-poplu Malti injurant għall-aħħar, aktar injurant mill-Għarab li fosthom intom tinsabu.*"[165] Dimech jispeċifika li

> Għidna Għarab mhux għax dawn mhumiex nies, imma għax xi ħwejjeġ li jagħmluhom l-Ewropej u l-Amerikani, u li daż-żmien hemm bżonnhom wisq u li mingħajrhom wieħed ma jistax jimxi 'l quddiem, ma jagħmluhomx.[166]

Ngħidu aħna, hu jfaħħar liż-Żwieten talli fetħu skola ta' billejl minħabba b'hekk: "[H]add iżjed ma jidħak bikom, ħadd ma jgħid intom Għarab."[167]

Għal Dimech l-Għarab jinsabu f'qagħda ekonomikament ħażina għax huma injoranti, u jekk għandhom xi ħaġa tajba din aktarx għax daħħluha l-Ewropej.[168] Mingħajr l-Ewropej huma aktarx jaqgħu lura fl-agħar barbariżmu.[169] Fil-ġlieda li hu kellu mal-Konservattivi Maltin, Dimech iqabbel lilu nnifsu mal-Ewropa u lill-għedewwa tiegħu mal-Għarab.[170] Barra milli injoranti,[171] għal Dimech l-Għarab huma ġeneralment fanatiċi[172] u tidħak bihom faċilment imma fl-istess ħin qarrieqa,[173] minkejja li jagħraf li fil-passat kellhom ċerta kburija.[174] Il-qerq tagħhom Dimech iqabblu mas-sinċerità tal-Ewropej.[175] Veru li f'xi siltiet mill-*Bandiera* Dimech juri li aktarx ma kienx jorbot is-superjorità Ewropea mal-kunċett ta' razza u ma jqisx il-qagħda ħażina tal-Għarbi bħala xi ħaġa irrimedjabbli (minkejja li fl-artiklu dwar it-Torok imsemmi aktar 'il fuq

jidher li xi drabi kien iħaddan twemmin bħal dan dwar nies li skontu baqgħu lura). Meta jitkellem dwar il-kolonji Maltin mixtieqa minnu fl-Afrika ta' Fuq, Dimech isostni li "Kemm il-Għarbi jiċċivilizza ruħu jista' jissejjaħ Malti."

Madankollu, kif jidher f'din id-dikjarazzjoni, ir-rabta bejn Maltin u Għarab mhix orizzontali. Għarbi jimxi 'l quddiem jekk isir Malti; Malti jibqa' lura jew jaqa' jekk ikun fi stat t'Għarbi. Il-mudell min-naħa l-oħra li l-Malti għandu jfittex li jilħaq hu kif rajna purament Ewropew u tal-Punent. Progressiv kemm kien progressiv il-ħsieb ta' Dimech, meta mqabbel ma' politiċi Konservattivi, elitisti u Romantiċi-fantastiċi Maltin ta' żmienu, xorta hu mimsus minn:

> ħolma Ewropea [li] teskludi kull alternattiva etnika u kulturali oħra. Il-ġibda donnha naturali li għandna għal min hu b'saħħtu u setgħan tidher meta neżaltaw l-Ewropeiżmu. Li tkun Ewropew ifisser li ma tkunx imniġġes minn kulturi mhux Ewropej. [176]

Xquq

Kif rajna fis-sezzjoni l-oħra mela, hemm ħames aspetti ta' kif Dimech jikkunsidra jew jonqos milli jikkunsidra l-Għarab. Hemm in-nuqqas ta' kunsiderazzjoni f'termini primarjament reliġjużi-Medjevali, ħaġa li min-naħa l-oħra kienet tipika ta' bosta Maltin ta' żmienu. Hemm in-nuqqas illi jagħraf xi qrubija tal-Maltin lejn dawn in-nies. Ġeneralment, imma mhux dejjem, hemm in-nuqqas ta' kunsiderazzjoni morali għall-aspirazzjonijiet u t-tbatijiet ta' dawn in-nies. Hemm ukoll il-kunsiderazzjoni tal-Għarab u t'artijiethom bħala opportunità primarjament ekonomika. U fl-aħħar nett, hemm kitbiet fejn l-Għarab huma meqjusa bħala dak li m'għandniex inkunu.

Minkejja din tal-aħħar iżda, il-qrubija reali tal-Maltin mal-Għarab u ma' ġnus Semitiċi oħra hi ħaġa li Dimech, bħal kull Malti u Maltija oħra ta' żmienu u ta' żmienna, ma jistax jaħrab minnha. Hemm diversi żelqiet f'dak li jgħid li juru din il-qrubija. Waħda mill-aktar importanti għandha x'taqsam mal-lingwa. Dimech jorbot mill-qrib ħafna l-lingwa, l-identità u l-ħelsien kulturali, intellettwali u politiku ta' poplu: "Nazzjon u lsien huma ħaġa waħda; titlef dik meta jintilef dan."[177]

Issa jekk hu hekk, Dimech ikollu jammetti l-qrubija tal-popli tagħna ma' dawk Semitiċi. Dimech kien jagħraf li l-ilsien Malti u dak Għarbi huma marbuta flimkien, tant li sejħilhom 'aħwa'.[178] Kif jista' għalhekk Dimech jagħraf dan kollu, imma fl-istess ħin jidentifika lil Malta biss mal-Ewropa, juża l-Għarab

bħala x-xempju ta' dak li m'għandniex inkunu u donnu jassumi li dawn, bħall-bqija "tal-popli tal-Afrika u tal-Asja [...] oħra"[179] destinati jibqgħu fid-dlam? Kif jista' Dimech isostni li "l-ilsien tagħna l-Maltin huwa l-Malti, ilsien wisq isbaħ u bil-wisq aktar nobbli mill-Ingliż għax ġej mill-ilsien imqaddes t'Abraham"[180] u fl-istess ħin ikun preġudikat kontra l-Għarab, u anke kontra l-Lhud, kif jidher mill-kitbiet kontra Chamberlain? Żelqiet bħal dawn juru n-nuqqas ta' mudell ta' kultura, identità u appartenenza li jtella' ħitan u fruntieri li ma jinfdux, u li jifirdu lil ta' lil 'hawn' minn ta' lil 'hemm'. Juru li l-identitajiet huma "mdakkra, eteroġenji, differenti b'mod straordinarju u varji"[181] u li kull min jiċħad dan qed finalment jiċħad dak li huwa fih innifsu hu stess.

Għeluq

Kif intqal fil-bidu, l-iskop ta' dawn il-ħsibijiet mhuwiex li Dimech jgħaddi ġuri. Bħal kull bniedem ieħor, Dimech għandu l-limitazzjonijiet impliċiti u mhux intenzjonali tiegħu li, jekk l-interpretazzjoni li tajt hi tajba, juru nuqqas ta' natura anke morali. Issa jekk Dimech, li personalment inqisu bħala l-isbaħ tiżwiqa ta' impenn politiku-morali, analiżi u spiritwalità,[182] li nsibu f'Malta fl-aħħar snin tas-seklu dsatax u l-ewwel snin tas-seklu għoxrin kellu nuqqasijiet bħal dawn, kemm aktar għandna bżonn nagħmlu eżami tal-kuxjenza aħna dwar ix-xejriet, xeħtiet u dispożizzjonijiet impliċiti jew anqas impliċiti li jnaqqsu mid-dinjità u l-valur morali ta' persuni li nqisu differenti minna?

Noti

1 *Il-Bandiera tal-Maltin* 27.xii.1911.
2 *BTM* 5.iv.1913.
3 Ara *BTM* 14.iv.1900.
4 *BTM* 25.iii.1905. Ara wkoll *BTM* 6.viii.1913.
5 *BTM* 1.viii.1914.
6 David Hume, *Essays Moral and Political* (Londra: 1742).
7 Michael Grech, "Min Jibża' mir-Raġel l-Iswed?" Michael Grech (ed.) *Knisja tat-Triq* (Malta: Pubblikazzjoni Awl, 2006) 97.
8 Ara Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (Middlesex: Penguin, 1967) 170.
9 Fanon, 29 u 'l quddiem.

10 Albert Memmi, *The Colonizer and the Colonized* (Londra: Condor Books, 1974) 114.

11 Fanon 31.

12 *BTM* 11.x.1913.

13 Mark Montebello, *Dimech* (Malta: PEG, 2004) 181.

14 *BTM* 10.i.1914.

15 *BTM* 10.i.1914. Ġa fil-*Bandiera* tal-14.iv.1900 jilmenta li: "aħna biss [...] fost in-nazzjonijiet kollha li mhumiex slavaġ, m'għandniex kotba bl-ilsien tagħna."

16 *BTM* 17.i.1914. Fil-*Bandiera* tat-12.vii.1913 Dimech jappella biex l-ilbies tradizzjonali Malti, minnu msejjaħ selvaġġ, jinbidel f'ieħor ċivilizzat. Fl-istess ħarġa jfaħħar lil dawk li ġew minn barra u bdew jilbsu bħan-nies taċ-ċentri Ewropej u tal-Amerika ta' Fuq. Din tixbah ħafna lil-loġika li wieħed kien isib f'bosta kolonji fejn: "Il-maħkum iħoss li jerfa' lilu nnifsu mill-qagħda selvaġġa tiegħu skont kemm jadotta d-drawwiet u r-riegli kulturali tal-pajjiż li ħakmu." Fanon, *Black Skin, White Masks* (New York: Grove, 1967) 18.

17 Skont Fanon, l-ilbies ta' ħwejjeġ Ewropej hu wieħed mis-sinjali li juru li maħkum ġie maqtugħ minn ġensu, u jirriflettu wkoll kumpless ta' inferjorità. Fanon, *Black Skin, White Masks* 25.

18 *BTM* 6.xii.1913.

19 *BTM* 26.iv.1913.

20 *BTM* 19.iv.1913.

21 Meinrad Calleja, *Aspects of Racism in Malta* (Bormla: Daritama, 2001) 17.

22 *BTM* 2.v.1914.

23 *BTM* 21.xii.1912.

24 *BTM* 11.x.1913.

25 *BTM* 9.ii.1901.

26 Speċjalment is-Semajoli tar-Russja, li skontu għadhom lura. *BTM* 3.i.1914.

27 Skont Dimech id-dlam tal-Għarab, it-Torok u ċ-Ċiniżi jidher mill-mod li bih jittrattaw in-nisa. *BTM* 24 .i.1913.

28 "It-Torok huma nies injuranti għalkollox iżda huma jżommu rwieħhom b'aktar għorrief mill-istess Ewropej li fost il-popli kollha huma l-aktar nies għorrief u mdawlin. Id-Drużi huma agħar mit-Torok u jżommu rwieħhom bil-wisq aktar għorrief minnhom." *BTM* 4.i.1902.

29 Ara *BTM* 15.xi.1902.

30 Tneħħi forsi, il-Ġappun. F'kuntrast maċ-Ċina, li baqgħet lura "għax ma tridx iddaħħal l-għerf u d-drawwiet tal-imdawla Ewropa." Il-Ġappun, "għax jimxi fuq l-Ewropa, jieħu d-dawl tagħha [...] qawwi wisq aktar minnha." *BTM* 22.ii.1902.

Tajjeb wieħed jgħid li l-opinjoni ta' Dimech dwar iċ-Ċina tjiebet meta dawn waqqfu Repubblika. Ara *BTM* 23.viii.1913.

31 *BTM* 26.viii.1905.

32 Li flimkien mal-Għarab u t-Torok, juru li għadhom lura fil-mod li bih jittrattaw il-priġunieri. Ara *BTM* 3.viii.1901.

33 *BTM* 19.viii.1905.

34 *BTM* 8.ii.1902.

35 *BTM* 10.i.1914.

36 *BTM* 13.ix.1913.

37 Ara *BTM* 28.i.1905. Anki dwar il-passat, Dimech jikkummenta li l-popli indiġeni tal-Amerika ta' qabel Kolombu: "fiċ-ċiviltà kienu jħabbtuha mal-Ewropej" *BTM* 20.v.1901. Isemmi wkoll l-għerf tal-Eġittu tal-qedem, *BTM* 13.xii.1902.

38 *BTM* 25.ii.1899.

39 *BTM* 6.vii.1913. Fil-ħarġa tal-31.viii.1901 isostni li: "Fl-Indja d-dawl dieħel sewwa." Meta twaqqfet ir-Repubblika Ċiniża jħabbar li "L-Asja wkoll għad-dawl; meta naraw l-Afrika wkoll?" *BTM* 23.vii.1913.

40 *BTM* 15.viii.1914. "Fl-Afrika, u f'xi artijiet oħra d-dalm għadu kbir wisq [...] il-bniedem baqa' vavu, fejn il-kbar jaħsbu agħar mit-trabi tal-pajjiżi tad-dawl." *BTM* 1.vii.1911. Ara wkoll *BTM* 28.vii.1900.

41 *BTM* 1.viii.1914.

42 *BTM* 17.vii.1911.

43 *BTM* 21.xii.1912.

44 *BTM* 20.ix.1913. F'kitbiet oħra jilmenta li l-"Malti [...] bla dawl mhux tajjeb jemigra f'pajjiż ċivilizzat [...] l-anqas mhu tajjeb biss għall-artijiet tas-suwed." *BTM* 23.viii.1913.

45 *BTM* 7.i.1899.

46 *BTM* 27.xii.1902.

47 *BTM* 5.x.1901.

48 *BTM.* 5.xi.1911.

49 Fil-*Bandiera* tat-8.xii.1899 jilmenta li l-Maltin ġew imsejħa "nies koroh u suwed u mġewħin"; Il-Maltin "fuq il-gazzetti Ingliżi huma msejħin nies slavaġ, suwed, maħmuġin, bil-ġuħ, injuranti." 10.iii.1900; il-ħakkiem Brittaniku "kiteb u gideb tant fuqek li qal li saħansitra int iswed, ikreh, maħmuġ, sieqek kbira, injurant superstizzjuż, idolatra u sittin elf ħaġa oħra." *BTM* 19.x.1901. Ara wkoll *BTM* 14.ix.1901.

50 *BTM* 25.iv.1914.

51 *BTM* 22.x.1903.

52 *BTM* 26.vii.1902.

53 "fil-gżira tal-Ġamajka...fejn [is]-suwed [...] jaħdmu r-raba' għas-sinjuri bojod li huma Ingliżi." *BTM* 5.v.1905; "Kafrin [taż-Żimbabwe], nies li jaħdmu ferm." *BTM* 24.iii.1900.

54 Jirreferi għall-"jasar tas-suwed [...] eluf u eluf ta' msejknin [...] miżmumin agħar minn bhejjem." *BTM* 22.vii.1905.

55 *BTM* 6.xii.1902.

56 "slavaġ u l-wikkiela n-nies" *BTM* 7.i.1899.

57 "nies nofshom slavaġ tal-gżira ta' Santo Domingo" *BTM* 26 .viii.1899.

58 Ara *BTM* 25.vii.1914 fejn jirreferi għal episodju ta' meta ekwipaġġ Franċiż mar iż-Żelanda l-Ġdida qabel ma din kienet waqgħet taħt il-Brittaniċi. "Xħin il-Maori lemħu dak il-bastiment b'dawk il-ħafna nies bojod fuqu ferħu [...] bi ħlewwa kbira bdew jistednuhom jinżlu l-art [...] poplu qarrieq u feroċi [...] nies ta' ħsibijiet l-aktar baxxi li ġieli kielu 'l nieshom stess [...] slavaġ [...] fi ftit minuti ġew imbiċċra kollha u malajr beda t-tqattigħ, ix-xiwi u l-ikel ta' dak il-laħam abjad."

59 "nies għarwenin [...] bħal dawk ta' Benin." *BTM* 30.vi.1900.

60 *BTM* 22.x.1904.

61 "Dawk l-injoranti... ibisulu saqajh, jinsultaw 'il xulxin, jiġġieldu bejniethom." *BTM* 9.vii.1902. Ara wkoll *BTM* 22.x.1904.

62 Dwar it-Tażmanja, isemmi li "fuq din il-gżira kien hemm bosta suwed twajbin u ma jafu xejn donnhom ħafna trabi." *BTM* 16.viii.1902.

63 Dimech jirreferi għal qabel il-ħelsien tal-ilsiera suwed fl-Istati Uniti meta "l-bojod spiss kienu b'raġel fuqhom iqiegħdu iswed ieħor, għax billi injurant għalkollox u ħlewwa u ħniena ma tantx jaf x'inhuma taħtu [...] s-suwed kollha kienu jaħdmu wisq aktar milli kienu jaħdmu taħt il-kmand ta' abjad, billi [l-abjad] xi ftit mir-reliġjon ta' Kristu dejjem jaf, xi drabi jinzerta xi ftit tal-ħniena u ma jaħqarx wisq lil dawk li jkunu taħtu." *BTM* 21.xii.1901. "[K] iefer kemm hu kiefer u infami kemm hu infami, [abjad] dejjem għandu xi ftit tad-dawl u għalhekk dejjem jaf jaħseb fuq it-tbatija [...] wieħed abjad, mgħallem fir-reliġjon Nisranija tiġih xi mogħdrija [...] imma wieħed barbaru, injurant, bniedem bla dawl għalkollox ħniena x'inhi ma jafx." *BTM* 22 .vii.1905. Ara wkoll *BTM* 24.viii.1901.

64 *BTM* 25.xi.1899.

65 Ara Fanon, *Black Skin, White Masks* 51.

66 *BTM* 27.xi.1913.

67 F'din il-loġika, it-taħlit ma' xi ħadd ġej mill-ġens meħud bħala mudell kien spiss meqjus bħala kisba aħħarija (l-uniku skoll kienu d-diffidenzi reliġjużi, skoll li seta' jingħeleb kemm-il darba l-parti Ingliża tikkonverti għall-Kattoliċiżmu). Dimech

jikkundanna dan bil-qawwa kollha. "Xi boloh nisa Maltin [...] mingħalihom għax iżżewġu Ingliż għamlu xi rebħa kbira." *BTM* 12.x.1901.

68 *BTM* 5.x.1901.

69 *BTM* 9.iv.1898. Spiss isemmi kif dan it-tindif etniku fl-Awstralja, iż-Żelanda l-Ġdida u t-Tażmanja seħħ billi l-ewwel il-Brittaniċi tħabbu ma' dawn in-nies u wara ttradewhom. "Dawk in-nies bla dawl, u periklu bil-qerq ta' dawn il-qarreqin ma ntebħux." *BTM* 29.x.1904. Ara wkoll *BTM* 6.v.1899, 10.iii.1900, 26.x.1901, 6.viii.1904, 18.x.1904, 13.vi.1911.

70 "qabda slavaġ minn Żelanda l-Ġdida, tiġġerra minn ġenb għall-ieħor tal-gżira għarwiena u bil-ġuħ." *BTM* 8.vii.1899.

71 *BTM* 8.vii.1899.

72 *BTM* 9.iii.1898. Ara wkoll, fost l-oħrajn, *BTM* 7.i.1899. u 4.ii.1899. Fil-*BTM* tal-25.xi.1902 Dimech jagħti raġuni għalfejn dan it-tindif etniku f'Malta ma seħħx, dik li fil-Mediterran aħna "mdawrin minn ħutna ta' razza Latina, Portugiżi, Spanjoli, Franċiżi, Taljani u popli oħra, li għandhom id-dawl u li għajnejhom huma spiss fuq Malta mixħuta."

73 *BTM* 23.vi.1900. Fil-*Bandiera* tal-5.vii.1903 jsemmi l-qawmien kontra l-Brittaniċi tal-Emir ta' Sokara ġewwa l-Afrika.

74 Ara wkoll *BTM* 7 u 21.vii.1900.

75 *BTM* 14.ii.1903. Interessanti li Dimech jirreferi għal dan il-personaġġ, li ismu propju kien Muhammad 'Abd Allāh al-Hasan u li fil-karriera tiegħu kien ħadha wkoll kontra t-Taljani u l-Etjopiċi, bil-laqam li kienu tawh il-Brittaniċi 'Mad Mullah'; Mullaħ miġnun. Dimech isejjaħlu wkoll 'qalbieni' (*BTM* 27.vi.1903), 'glorjuż' u 'bravu' (*BTM* 4.vii.1903) Ara wkoll 4.x.1902 u 1 u 15.xi.1902, 22.xi.1903 u 6.xii.1903.

76 Ara *BTM* 17.i.1903, 2.v. 1903. u 4.vii.1903.

77 *BTM* 24.iii.1900. Fl-istess ħarġa jirreferi għall-ilsiera tal-Ingliżi fil-Ġamajka u l-Awstralja.

78 *BTM* 24.iii.1900.

79 *BTM* 25.x.1913.

80 *BTM* 28.iii.1914.

81 *BTM* 5.x.1901.

82 *BTM* 5.x.1901. Kitbiet ta' dan it-tip jinstabu bil-bosta fil-*Bandiera*, l-aktar fil-ħarġiet tal-ewwel snin tas-seklu għoxrin. Dimech isejjaħ lil Chamberlain "ħabba Lhudi." (*BTM* 12.x.1901), "bojja tagħna u tal-Insara kollha [...] il-miklub għad-deheb ta' kulħadd." *BTM* 8.iii.1902; "il-Lhudi għadu tagħna [...] u misħut Lhudi." (*BTM* 8.ii.1902), "il-mibgħud Lhudi Jusuf [...] il-Lhudi misħut, li skont ma nemmnu aħna

bħala Nsara għad irid jiġi mitfugħ f'abbissi tal-infern ma'ħuh Ġuda." (*BTM* 8.iii.02), "Lhudi [bi ...] swaba' [...] mikluba." (*BTM* 12.x.1901); hu [...] l-kbir bojja tagħna u tal-Insara kollha, [...] kiefer xerried ta' demm l-Insara" (*BTM* 8.iii.1902). Skont Dimech, Chamberlain ried jeqred kemm il-"[...] poplu ġwejjed (Boer) biex [... je] ħodlu pajjiżu." (*BTM* 27.i.1900), "jisolħu [...] minn flus[u] b'għaqal kbir u bla ma jbat[i] xejn [...] kif jafu jagħmlu l-Lhud." (*BTM* 12.x.1901), u ta' "kiefer Lhud [...] ilu fuq sentejn jinqeda biex ixerred id-demm *tal-mimnnhu* u mill-ġens tiegħu mibgħudin Insara." (*BTM* 29.iii. 1902.). Dimech saħansitra jissuspetta li Chamberlain ried iħassar il-purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira tal-1902 minħabba li hu Lhudi. "Ma nagħmlux hux li għax il-Ministru tal-Ingilterra huwa Lhudi, il-purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira tatu fastidju? Jaqaw Żeppi Chamberlain bagħat jgħid f'Malta li l-purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira m'għandhiex issir sabiex ma tidhirx il-kefrija tal-Lhud?" (*BTM* 29.iii.1902.). Dimech jikkonsla fil-fatt li: "Nafu biss aħna li Chamberlain huwa Lhudi, u skont it-tagħlim tal-Knisja Nisranija u skont l-Imqaddsa Skrittura, min mhux mgħammed f'Isem tal-Kbir u ma jemminx b'Ġesù bħala Salvatur, ġenna għalih m'hemmx." (*BTM* 15.ii.1902.) Dan minkejja li drabi oħra Dimech isejjaħ 'miskin' lil Dreyfus, u jissimpatizza miegħu fil-ħarġiet tat-3 u l-10.vi.1899, isejjaħ ġid il-ħelsien tiegħu u d-difiża magħmula minn Zola *BTM* 18.x.1902, u li f'kitbiet oħra jtenni li [...] huwa l-poplu għażiż imnissel mill-ħabib t'Alla Abraham [...] il-poplu li fuqu Alla għad irid jerġa' jxerred il-ħniniet tiegħu u li għalhekk jagħmel wisq ħażin min imaqdru, joboghdu u jaħqru" (*BTM* 25.xi.1899). Dimech jemmen li: "kliem l-Iskrittura li jgħid wisq biċ-ċar li fl-aħħar il-Lhud għandhom jinġemgħu mill-irjieħ kollha fejn jinsabu mxerrda ġol-Palestina." *BTM* 14.ii.1903. Madankollu, xorta jsostni li d-dijaspora kienet frott id-demm ta' Kristu li tassew waqa' fuq il-Lhud: "ħalli jaqa' fuqna u fuq uliedna d-demm tiegħu [...] Il-Lhud sallbuh [...] ir-Rumani [...] jkeċċuhom mill-art tagħhom [...] Ġara dak kollu li l-Lhud kienu xtaqu li jiġi, jiġifieri d-demm ta' Ġesù Kristu (tal-mewt tiegħu) waqa' fuqhom u fuq uliedhom għax ir-Rumani taħt Titu rebħuhom għalkollox, u bdew isallbuhom." *BTM* 12.x.1901. Skont Dimech, il-"Lhudi [hu] bniedem bla art; bniedem ikkundannat mis-sema, kif tgħarrfna l-Imqaddsa Skrittura, biex jiġġerra minn pajjiż għal ieħor, bla art li jista' jsejħilha tiegħu, bla tempju fejn jista' jagħti qima lil Dak li minnu ġie kkundannat [...] jibki fuq il-ħerba tal-art u tat-tempju tiegħu." *BTM* 22.vii.1901. Jirrepeti wkoll gidba li tqajmet mill-ġdid fl-Ewropa fl-aħħar snin tas-seklu dsatax u fil-bidu tas-seklu għoxrin, u li fi ftit tas-snin kien ser ikollha konsegwenzi wisq traġiċi; dik li l-Lhud iħobbu d-demm tal-Insara. Ara *BTM* 30.x.1901. Fil-ħarġa tal-14.ix.1901, f'artiklu li jibda bil-kliem "Aħna qatt ma konna kontra l-Lhud, anti-Semiti, għaliex nafu wisq tajjeb x'jgħid il-kbir appostlu San Pawl għal dan il-poplu

u għalina l-Insara li dħalna fil-patt tagħhom," Dimech isemmi madwar ħamsin każ ta' Lhud li joqtlu 'l-Insara għal demmhom. Dwar dawn il-każi Dimech isostni li: "kien hemm u għad hemm nies li b'dana l-qtil tal-Insara mil-Lhud ma emmnux u ma jemmnux." Hu iżda jsostni li "Aħna [...] nemmu, għax nafu li jsir [...] il-qtil sar u jsir, u nobsru aħna li jibqa' jsir sakemm l-Insara jibqgħu Nsara u l-Lhud jibqgħu Lhud." Ara wkoll *BTM* 21.ix.1901. Wieħed jista' jinnota li dawn il-kitbiet ġejjin kollha mis-snin bejn l-1899 u 1902. Fl-1903 Dimech iħabbar li "l-Lhud qegħdin jaħarbu minn Riga [...] fin-Nofsinhar tar-Russja, il-biża' tal-Lhud kbir wisq." *BTM* 23.v.1903, fejn isemmi wkoll il-biża' tal-Lhud tal-Polonja u tal-Litwanja. Jitkellem ukoll dwar kif "ġew maħruqa l-imħażen u l-ħwienet kollha tal-Lhud, u maħruqin u maqtulin erbatax-il Lhudi." Hu jinnota li l-persekuzzjonijiet tal-Lhud kellhom il-ħsieb li jaljenaw is-sezzjonijiet tal-poplu li kienu jbatu ċaħdiet u inġustizzji, u jdawru r-rabja tagħhom fuq din il-minoranza. "Billi jibża' li l-ħaddiema kollha jingħaqdu flimkien dan il-gvern [Russu...] isaħħan u jxewwex 'il-ħaddiema Pollakki u Russi kontra l-ħaddiema Lhud."*BTM* 20.ix.1903. Isemmi wkoll kif "L-ewwel fi Franza, u issa fil-Ġermanja wkoll bdiet tidher il-mibegħda lejn il-Lhud. Ġurnali Ġermaniżi u Franċiżi qegħdin jgħidu bosta kif jeħilsu minnhom. Il-ġurnal Ġermaniż *Deutsches Volksblatts* jitlob li tingħata gżira fil-bgħid ġol-Oċean, titwaqqaf bħala stat, u fiha jiġu mibgħutin il-Lhud kollha. L-ebda Lhudi ma jkun jista' joħroġ bla ma jiġi kkundannat għall-mewt. Meta l-Lhud ikunu ġew imkeċċija kollha, il-ġid tagħhom jaqbdu taħt idejn il-gvern tal-pajjiż li minnu jkunu ġew imkeċċija. Il-ġurnal Franċiż *La Tribune Française* jsibu tajjeb wisq il-ħsieb tal-ġurnal Ġermaniż." *BTM* 14.ii.1903. Minn dan iż-żmien donnu t-tgħajjir lejn il-Lhud miġjub fil-paragrafu l-ieħor jispiċċa, minkejja li lil Chamberlain xorta jibqa' jsejjaħlu l-Lhudi, u li Dimech qatt ma jagħmel apoloġija jew iħabbar li kien żbalja meta kien isejjaħ lil-Lhud bil-mod kiefer miġjub f'din in-nota.

83 *BTM* 5.x.1901.

84 *BTM* 5.x.1901.

85 *BTM* 30.xi.1901.

86 *BTM* 30.xi.1901.

87 *BTM* 13.ix.1903.

88 *BTM* 14.vi.1902. F'kitba oħra fejn isemmi dawn l-alleanzi, lill-Kafrin pro-Brittaniċi jsejħilhom: "dawn in-nies le." *BTM* 13.ix.1903. L-isem Kafrin ġej mill-kelma Għarbija għal skjav – kaffir; kelma li kienet tintuża mill-Għarbin li kienu jbigħu l-ilsiera. Dan kien l-isem li l-Boeri taw lin-nies tal-post meta marru hemm, jassru bosta minnhom, u ġabu skjavi ġodda.

89 *BTM* 12.i.1901.

90 *BTM* 30.xi.1901.

91 *BTM* 19.v.1900."maħduma u msoqqijin bil-għaraq tagħhom u ta' missirijiethom." *BTM* 19.iii.1902.

92 Fil-*Bandiera* tal-21.iv.1900, hu jġib talba miktuba minn Kruger, il-President tat-Transval; l-istess "Kruger [li qabel il-battalja...] qabad l-Imqaddsa skrittura beda jaqra u talab 'l Alla." 15.ii.1902.

93 Għal Dimech, il-Boeri huma "poplu tajjeb u ħanin" *BTM* 27.i.1900, anzi: "l-aktar poplu tajjeb u ħanin li jinsab fid-dinja," 25.xi.1899. Dimech isostni li, kuntrarju għall-Brittaniċi, huma ma joqtlux il-priġunieri tagħhom, *BTM* 16.xi.1901. Anzi mal-mejtin, il-Boeri juru li huma "L-aħjar poplu li jinsab fid-dinja, li jidfen bil-karità kollha....", tant li jkantaw is-salmi lill-Brittaniċi midfuna *BTM* 3.ii.1900. "Tajbin wisq intom Boerin u tajbin għax turu ħniena lil ħafna feroċi." *BTM* 13.viii.1902. Il-kawża ta' din it-tjieba hi waħda. "Il-Boerin huma nies kollha ħniena; kollha karità, għax kollha reliġjon." *BTM* 10.ii.1900. Min-naħa l-oħra, ma tantx timpressjonah ir-reliġjożità tal-kolonizzatur Brittaniku li "jiġri mad-dinja bil-Bibbja f'idu biex jagħtiha 'l kulħadd, biex jagħti l-ġenna lil kulħadd, fil-ħin li jitqanżaħ lejl u nhar biex jisraq lil kulħadd dak li għandu." *BTM* 19.x.1901. Ara wkoll *BTM* 27.vii. 1901. u 11.x.1902.

94 *BTM* 15.iii.1902.

95 *BTM* 27.vii.1901.

96 Kemm Dimech kien jaf b'din in-narrattiva joħroġ mill-*BTM* tal-10 u 31.iii.1900 fejn jirreferi għall-Vjaġġ il-Kbir (bl-Ingliż *Great Trek*) tal-Boeri; il-ħruġ tal-Boeri mill-Kolonja tal-Kap li kienet waqgħet taħt il-Brittaniċi (l-aktar wara li dawn kienu neħħew l-iskjavitù tan-nies indiġeni li l-Boeri kienu jħaddmu) u t-twaqqif tal-Istati tal-Oranġ u t-Transval. Fil-mitoloġija Boera, dan il-vjaġġ ingħata konnotazzjonijiet reliġjużi u providenzjali. Dimech jonqos milli jirreferi għall-prezz li l-ġnus indiġeni Afrikani ħallsu tul dan il-vjaġġ, l-aktar meta l-imsemmijin kolonji ġew imwaqqfa.

97 Dimech jirreferi għal dan il-massakru, ngħidu aħna fil-*Bandiera* tat-18.vii.1903.

98 *BTM* 5.x.1901. Ara wkoll *BTM* 18.iii.1899., 1.iv.1899. u 6.v.1899.

99 *BTM* 25.xi.1899. Huma kienu jaħsbu li huma poplu "mnissel mill-Patrijarka Ġakobb." *BTM* 31.viii.1901. Fil-*BTM* 24.ii.1900 jirreferi għall-ġurnal Protestant *Banner of Israel* li jsostni din il-viżjoni. Fil-*BTM* 25.iv.1903 jeħodha kontra pubblikazzjoni simili bil-Malti *Ulied Xem u Kem fil-gżejjer tal-Ingilterra u Malta*. Ara wkoll *BTM* 27.v.1901.

100 *BTM* 22.vi.1901.

101 Ara *BTM* 13.v.1899 u 24.x.1900. Ara wkoll *BTM* 25.i.1899 fejn jagħmel kuntrast mal-kolonjaliżmu Franċiż u l-loġika u t-tħaddim tiegħu.

102 *BTM* 29.vi.1901. Dwar il-ħsibijiet ta' Dimech fuq il-"*colonising spirit*" ara wkoll 22.xi.1902.

103 Memmi 9.

104 *BTM* 12.viii.1905.

105 *BTM* 22.iii.1902. Ftit snin wara, iwissi lill-Ġappun biex jiftakar "li m'intix fl-Ewropa u din għall-bżonn taf iżżiegħel bik b'id waħda, u bl-oħra tħaffirlek il-qabar." *BTM* 20.v.1905.

106 *BTM* 17.vii.1911. Dimech jirreferi għal reżistenza fl-Indja (ara *BTM* 3.ii.1900) u fl-Eġittu (ara *BTM* 3.ii.1900 u 24.ii.1900). Jirreferi ukoll għall-Għarab ta' Tripli li jqumu kemm għall-ħakkiema Torok (ara *BTM* 12.iv.1902) u wara kontra dawk Taljani (*BTM* 5.vii.1913 u 7.ii.1914) l-aktar fiċ-Ċirenajka. "Il-Għarab taċ-Ċirenajka [...] qegħdin jitħarrku sewwa donnhom li bdew iħossu sewwa li l-bniedem m'għandux ikun ilsir tal-ebda bniedem ieħor." *BTM* 29.xi.1913.

107 Ara, ngħidu aħna *BTM* 1.iv.1899 u 10.vi.1899.

108 *BTM* 10.vii.1899.

109 *BTM* 19.ii.1901.

110 *BTM* 19.ii.1901.

111 *BTM* 29.x.1904.

112 *BTM* 16.x.1899. Ara wkoll 8.xii.1900.

113 *BTM* 22.viii.1903.

114 *BTM* 10.vii.1899.

115 *BTM* 27.vi.1903.

116 Tajjeb wieħed jinnota wkoll li wara l-vjaġġ tiegħu f'Ġenwa ma baqax ipinġi din l-istampa ta' kolonjaliżmu Franċiż tajjeb għan-nies indiġeni, minkejja li m'hemm ebda ħjiel għalfejn ma baqax jagħmlu.

117 *BTM* 19.ii.1901.

118 *BTM* 7.iii.1903. Il-poplu Malti seta' kiber fl-Afrika u "jkun is-sid mhux biss tal-gżejjer tiegħu, imma ta' artijiet oħra bil-bosta akbar." *BTM* 16.xi.01. (Ara wkoll *BTM* 4.i.1913.) It-tkabbir fil-popolazzjoni flimkien mal-qrubija lejn l-Afrika u l-Għarbi (li skontu kien l-aktar ilsien mitkellem fl-Afrika) seta' jwassal biex nikbru u nsiru pajjiż setgħan, sinjur u hieni (Ara, fost l-oħrajn, *BTM* 2.v.1899. u 18.i.1913.) Infatti, l-espansjoni fl-Afrika kien wieħed mill-għanijiet tax-Xirka li Dimech waqqaf (*BTM* 5.iv.1913).

119 *BTM* 28.xii.1912.

120 *BTM* 28.xii.1912.

121 *BTM* 28.xii.1912.

122 *BTM* 28.xii.1912. Ara wkoll *BTM* 18.iii u 27.v.1899, u 1 u 15.iv.1905.

123 Edward Said, *Culture and Imperialism* (Londra: Verso, 1994) xxiii.

124 L-"inkonxju kollettiv [...] hu purament u sempliċement il-ġabra tal-preġudizzji, miti, u attitudnijiet kollettivi ta' grupp." Fanon, *Black Skin, White Masks* 187. Għal Fanon dan "l-inkonxju kollettiv ma jiddependix minn xi wirt naturali fil-moħħ; imma hu riżultat ta' dak li jista' jissejjaħ impożizzjoni mingħajr riflessjoni ta' kultura." Fanon, *Black Skin, White Masks* 191.

125 Ara Fanon, *Black Skin, White Masks* 187.

126 Ara Fanon, *Black Skin, White Masks* 194.

127 Adrianus Koster, *Prelates and Politicians in Malta* (Assen: Van Gorcum, 1984) 22.

128 Arnold Cassola, *The Literature of Malta* (Sliema: Minima Publishers, 2000) 60 'il quddiem.

129 Fuq din it-tema aqra C. Borg u P. Mayo 'Towards a racist Agenda in Education: The Case of Malta' f'Donaldo Macedo u Panayota Gounari (edi.), *The Globalization of Racism* (New York: Paradigm Publishers, 2005) u Borg u Mayo, *Learning and Social Difference* (New York: Paradigm Publishers, 2006).

130 Ara Said, *Orientalism* (Middlesex: Penguin, 1995) 42 u 59-60.

131 Said, *Orientalism* 118.

132 Minkejja f'ċerti daħliet ifaħħar lill-Musulmani Torok u Għarab talli jneħħu ż-żraben qabel jidħlu l-Moskea (*BTM* 13.vii.1903.), kemm Dimech kellu opinjoni xejn tajba tal-Iżlam joħroġ minn kitbiet fejn isejjaħ lil Muħammed "qanfud" (*BTM* 30.viii.1913), jirreferi għalih bħala: "profeta falz tal-Għarab" (*BTM* 15.xii.1900) u jsostni li "l-Misilmin fil-qiegħ ta' qalbhom jobogħdu lill-Insara" (*BTM* 24.ii.1900). Hu jfaħħar lill-Maltin talli "salvaw l-Ewropa mill-qirda, u ma ħallewhiex taqa' taħt il-madmad iebes ta' Muħammed." (*BTM* 26.iv.1913); lil "Ruġġier De Hauteville li ħelisna mill-madmad tal-Għarab." *BTM* 2.xi.1901 u lil "Cohen [li fi żmien Pinto...] isalva u jeħles [...] mis-sikkina tal-Misilmin 'il missirijietna u 'l-Insara kollha li f'Malta kienu jinsabu." *BTM* 7.vi.1902.

133 Ara Said, *Orientalism* 59.

134 *BTM* 28.iii.1914.

135 Ara Said, *Orientalism* 38-39, 49, 92 u 102.

136 Said, *Orientalism* 120.

137 Ara Cassola 74 'il quddiem.

138 Immanuel Kant, *Tħammim dwar il-Ħsus tas-Sabiħ u tas-Sublimi* (Konisberga: 1764).

139 "Il-Għarab huma aħjar minna bil-bosta, għax iħossu u jaħsbu u jagħmlu fil-ħin li aħna bil-bojja fuq rasna biex iqaxxarna ħajjin u moħħna fil-festi." *BTM* 14.xii.1901. Fl-istess ħarġa jsemmi l-Għarab tat-Tripolitanja li qamu kontra

t-Torok, u jfaħħarhom għax huma anqas lagħqija, għalhekk aħjar, mill-Maltin. Xi ħaġa simili jagħmilha fil-ħarġa tal-24 ta' Jannar ta' sentejn wara "aħna agħar mill-Għarab. Dawn jekk isibu 'l min jaħqarhom jew b'xi mod iżeblaħħom iqumu u jfittxu li jikkastraw 'il dak li jkun, imqar jekk kien is-sultan stess." Fil-ħarġa tal-11.vii.1914 jinnota kif l-Għarab ta' Barbarija qed iħabirku biex f'pajjiżhom jitwaqqfu industrijiet u jkun hemm titjib ekonomiku.

140 *BTM* 6.v.1899.

141 *BTM* 9.ix.1911.

142 *BTM* 29.x.1904 jinnota wkoll li: "fl-Eġittu jinsabu bosta Għarab li għandhom id-dawl tal-Ewropej u jafu x'jiġifieri tkun ilsir ta' poplu ieħor u x'jiġifieri tkun ħieles taħt il-bandiera tiegħek." *BTM* 24.ii.1900.

143 *BTM* 4.vii.1900.

144 *BTM* 12.viii.1911. Ara wkoll *BTM* 4.vii.1900.

145 *BTM* 25.x.1913. Ara wkoll *BTM* 15.xi.1902.

146 *BTM* 11.x.1913.

147 Memmi 13-14. Dimech isostni li Franza tilqa' lill-Maltin "fl-artijiet tagħha [...] u tħallihom jikbru u tistmahom [...] jgħixu henjin u kuntenti." *BTM* 22.ii.1902. Hawnhekk "isib il-Malti l-paċi u l-mistrieħ [...] l-istima [...] u ħadd ma jgħoddu bi lsir bħalma jgħodduh f'Malta [...] iħoss li huwa ħieles u sid tiegħu nnifsu." *BTM* 30.v.1903, tant li "eluf ta' Maltin li marru foqra fil-pajjiż tagħha [...] ġew jew baqgħu hemm għonja." *BTM* 25.xi.1899. Raġuni għalfejn skont Dimech il-Maltin qegħdin tant tajjeb f'artijiet Franċiżi hi: "t-taħlit tad-demm kbir li hemm bejnietna u bejn il-Franċiżi, bosta familji Maltin huma mnisslin minn Franza, u dan juruh il-bosta kunjomijiet Franċiżi li jinsabu f'Malta. Aħna naqblu mal-Franċiżi u huma jaqblu magħna: huma jaħsbu u jħossu kif naħsbu u nħossu aħna [...] il-Malti [...] iħarsu lejh bħalma aħwa jħarsu lejn l-aħwa." *BTM* 30.v.1903. Barra minn hekk: "Il-Malti u l-Franċiż jaqblu fir-reliġjon, fil-ħsieb u fiċ-ċiviltà antika, ħwejjeġ illi fil-qalb ta' bnedmin inibbtu ġibda wieħed lejn l-ieħor qima u mħabba" *BTM* 3.iii.1900. Saħansitra jemmen li "kieku aħna l-Maltin konna taħt il-bandiera Franċiża, dawk il-pajjiżi li għandha Franza kienu jkunu qishom tagħna" 10.vi.1899. 3. Ara wkoll *BTM* 30.v.1903., 23.vii.1904 u 1.ii.1913.

Min-naħa l-oħra, kien konxju ta' kemm kienu qed ibatu emigranti Maltin f'artijiet Afrikani oħra. Hekk, jilmenta li l-Konslu Brittaniku ma kienx qed jagħmel biżżejjed għall-Maltin tal-Libja, li dak iż-żmien kienet għadha tat-Torok (*BTM* 4.i.1900 u 8.ii.1902). Kien konxju tat-trattament ħażin li kellhom il-Maltin mill-kolonji Taljani (*BTM* 22.iii.1902). Aktar tard jikkundanna lit-"Taljani li qegħdin ikeċċu 'l-Maltin minn Tripli, u jagħmlulhom kull xorta ta' nkejja u ta' ħsara." *BTM* 12.vii.1913. Ara wkoll *BTM* 2.v.1914.

148 Ara *BTM* 12.vii.1913.

149 Memmi 13-14. Gruppi bħal dawn kienu jservu ta' ċintorin bejn il-ħakkiema u l-maħkuma, u huma, flimkien ma' gruppi oħra: "la [...] maħkuma u lanqas ħakkiema" Memmi 13. Xogħol ewlieni ta' dan iċ-ċintorin kien iħares l-interessi tal-ewwel minn tat-tieni. F'pajjiż bħat-Tuneżija, huma kienu fuq l-istess livell ta' gruppi oħra bħal "dawk li għandhom it-tama li jkunu assimilati (l-biċċa l-kbira tal-Lhud) u dawk li ġew assimilati ftit ilu (Korsi fit-Tuneżija u l-Ispanjoli fl-Alġerija). Nistgħu nżidu wkoll l-uffiċjali indiġeni magħżula mill-maħkuma nfushom." Memmi 13. Għal dan il-għan il-ħakkiema kienu jittrattawhom aħjar mill-maħkumin indiġeni, minkejja li ma kinux lesti jaqsmu magħhom il-privileġġi kollha li kellhom "l-oriġini Ewropea tagħhom, ir-reliġjon Ewropea tagħhom u numru ta' drawwiet simili jqarribhom lejn il-ħakkiema. Dan iwassal għal vantaġġi definiti li l-maħkuma żgur m'għandhomx: possibbiltajiet aħjar ta' xogħol; anqas inċertezza dwar miżerja u mard; skejjel anqas ħżiena, u ċerta stima mill-maħkum barra minn ċertu rispett mill-maħkum [...] anke jekk wieħed iħares lejn l-istampa sħiħa jkollu jqis li dawn huma nieqsa." Memmi 13. Funzjoni li Dimech jidher li kien xi ftit konxju tagħha. Hekk f'silta mill-*Bandiera* fejn igerger fuq l-Isqallin li ħadu x-xogħlijiet ta' Malta, isostni li "niftakru illi kieku jinqala' xi għawġ kbir sewwa bejn il-Maltin u l-Ingliżi, aktarx li l-Isqallin issibhom kontra tagħna, sewsew bħalma l-Għarab tal-Alġier isibu l-Maltin u t-Taljani kontra tagħhom kull meta jinqala' xi għawġ kbir bejnhom u bejn il-Franċiżi. Barra l-Isqallin." *BTM* 8.vii.1899.

150 *BTM* 25.xi.1899. Mhux ta' b'xejn li Franza "tiġbed lejha l-qlub ta' popli slavaġ." *BTM* 3.iii.1900. Hekk ngħidu aħna: "l-Għarab [...] għajnejhom huma fuq Franza, huma draw iqisuha bħala ommhom bħala dak il-pajjiż li taħtu jistgħu jkunu henjin." *BTM* 3.v.1902. "X'm'għamlitx [...] Franza biex tagħti d-dawl lill-Għarab tal-Alġier" *BTM* 29.x.1904.

151 Fanon, *The Wretched of the Earth* 201.

152 Memmi 86.

153 *BTM* 28.iii.1914.

154 F'silta mill-*Bandiera* tal-1913 Dimech jeħodha kontra dawk li: "ma jridux il-Malti għax jixbah lill-Għarbi. Bħallikieku l-Għarbi huwa lsien tal-bhejjem. Xejn ma jafu [...] kemm kotba sbieħ inkitbu b'dan l-ilsien tant qadim [...] mela l-Ispanjoli jistgħu jarmuh il-ħelu lsien tagħhom [għax] mimli bi kliem Għarbi [...u] jixbah lill-Għarbi għad illi f'xi ħwejjeġ jitbiegħed minnu." *BTM* 14.i.1913.

155 *BTM* 28.iii.1914. Hu jorbot il-qtugħ tat-tagħlim tal-Għarbi mill-iskejjel ma' nuqqas ta' sensibiltà jekk mhux ostilità, li politiċi pro-Taljani li kienu jirrappreżentaw il-professjonisti tradizzjonali, kellhom għall-klassijiet l-aktar baxxi, minħabba li

l-ilsien Għarbi seta' jiġi mitgħallem malajr minn ulied il-klassi tal-ħaddiema u l-bdiewa, u seta' jagħti lil dawn opportunità li jmorru jgħixu ħajja aħjar fil-kolonji Għarab. Ara *BTM* 2.v.1914. Fil-*Bandiera* tal-24.vi.1911 jgħid li l-Għarbi hu opportunità ta' xogħol mhux biss fl-Afrika, imma anke f'dawk il-partijiet tal-Asja li jitkellmu din il-lingwa.

156 *BTM* 27.vii.1901.

157 Dimech jgħid biss li "l-pajjiż tal-Mokololo ma jiġix bogħod wisq mit-Transvall." *BTM* 22.ii.1902.

158 Il-povri nies tal-Mokololo huma "slavaġ [...] jieklu bl-akbar aptit il-laħam ta' bniedem." *BTM* 22.ii.1902. (Ara wkoll *BTM* 5.i.1903), u jibilgħu: "gideb mill-aktar oħxon." *BTM* 21.ii.1914. Almenu imma "Id-dmir [jafuh...] għax kuxjenza kulħadd għandu, imqar is-salvaġġ tal-Mokololo u l-Bushman." *BTM* 20.vi.1914.

159 *BTM* 10.i.1914.

160 "Il-Lhud li xterdu mad-dinja huma kollha mnisslin minn dawk li ġew mibjugħa mir-Rumani (wara l-waqgħa ta' Ġerusalemm). Hekk ukoll il-Lhudi Jusuf Chamberlain huwa wieħed minn dawn. Issa min huwa l-aktar kbir, l-aktar nobbli Żeppu l-Lhudi jew il-Maltin? Żeppi mnissel mill-ilsiera, u l-Maltin imnisslin minn nies ħelsin mill-Feniċi? Żgur li kulħadd iwieġeb li aktar nobbli l-Maltin. Mela kif nistgħu noqogħdu taħt saqajn dak il-Lhudi aħna? [...] Min jaf nies Peppu kemm kinsu u ħaslu l-art fid-dar ta' sidhom li kien xtrahom żewġ soldi mingħand is-suldati Rumani [...] u issa jrid jagħmilha ta' sinjur, ta' sid magħna hu!!!"*BTM* 12.x.1901.

161 *BTM* 21.x.1912.

162 "Sqallin m'aħniex, aħna Maltin, poplu, anzi nazzjon, żgħira iva, imma nazzjon li mal-Isqallin m'għandha x'taqsam xejn, jekk mhux fl-istorja, jiġifieri għax f'xi żminijiet li għaddew u spiċċaw għalkollox konna taħt gvern wieħed. Imma dak li konna taħt gvern wieħed mhux biżżejjed biex minn nazzjon aħna nsiru biċċa mill-poplu Sqalli." *BTM* 6.ix.1902. Hawnhekk hu jagħmel tixbiha ma' Sqallija u l-Olanda li kienu taħt Spanja, mingħajr ma saru Spanjoli.

163 *BTM* 21.iii.1903.

164 *BTM* 1.vi.1901.

165 *BTM* 25.x.1913. Dimech jilmenta li: "Maltin li aktarx huma injuranti bħall-Għarab." *BTM* 22.iii.1902.

166 *BTM* 26.iv.1913.

167 *BTM* 2.v.1914.

168 "Għarab li huma nies injuranti [...] l-affarijiet ta' dawn mejtin għall-kummerċ ta' fabbriki kbar, la ħaġa u lanqas oħra ma tilmaħ fihom [...] Il-kummerċ tal-pajjiżi

Għarab mhux aktar minn dak ta' ħrit u għażiq ta' biċċa art [...] Jekk [...] hemm xi kummerċ dan daħħluh l-Ewropej." *BTM* 1.vii.1905.

169 "Joħorġu minn ġo fihom l-Ewropej u jerġgħu għal li kienu." *BTM* 1.vii.1905.

170 *BTM* 20.ix.1913.

171 Fost dawn l-aktar li għadhom lura għal Dimech huma n-nisa (flimkien ma' dawk Torok). "Il-mara Torka jew Għarbija nistgħu nsejħulha żenbil laħam biss, bla ebda ħsieb jew bi ħsibijiet wisq żgħar li ma jilħqux 'il hemm mill-għatba taddar li fiha tgħammar. F'dawn in-nisa l-ebda dawl ma hemm, għax ebda tagħlim m'għandhom." *BTM* 1.x.1904.

172 L-Għarab tal-Fezzan ngħidu aħna "jinsabu fl-għama u tista' tagħmel u titħaddet biex tiftħilhom għajnejhom, ma jiftħuhom qatt jew jiftħuhom biss biex jaraw iddlam [...] ma jafux ħlief ireddnu l-jum kollu kemm hu twil il-kelmiet Allah, Allah, Moħammed rasul Allah [...] isoddu b'subgħajhom widnejhom it-tnejn biex juruk li ma jridux jisimgħuk." *BTM* 26.x.1911. Dimech jorbot ukoll "il-fanatiżmu [... mal-] Għarab tal-Marokk u ta' Gadames" *BTM* 24.i.1913. Ara wkoll *BTM* 2.vi.1900.

173 "jitkellem Għarbi mal-poplu meta jrid ixewxu [...] fit-taħdit li jagħmillu ma jsemmix ħlief ir-reliġjon" 20.ix.1913.

174 Fi żmien l-Għarab "kienu nies mimlijin bil-ħila u l-qlubija" *BTM* 15.ii.1913.

175 Ewropew "ma jfittixx li jqarraq b'dawk in-nies li magħhom jitkellem, ma jkunx qiegħed ifittex li jixħet fi xkora lil ħutu [...] L-Ewropew [...] jitkellem mal-Ewropej ħutu ta' raġel, għax in-nies li magħhom jitkellem huma nies; il-Għarbi jitkellem mal-Għarab ħutu ta' impostur, għax jaf li qiegħed jitkellem ma' ħafna ħmir b'żewġ saqajn." *BTM* 20.ix.1913.

176 Calleja 77.

177 *BTM* 6.ix.1913.

178 Ara *BTM* 1.vii.1911 u 5.ix.1904. Ara wkoll *BTM* 24.xii.1898.

179 *BTM* 13.ix.1913.

180 *BTM* 5.x.1901. Fil-*Bandiera* tal-4.ii.1905 jsejjaħ l-Ebrajk l-aktar ilsien nobbli, minħabba li tkellmu Kristu.

181 Said, *Culture and Imperialism* xxix.

182 L-ispiritwalità ġenwina u ta' valur ta' Dimech, aspett li ftit li xejn meqjus minn bijografi tiegħu, ġie kkunsidrat tajjeb minn Maria u Michael Zammit f'"Manwel Dimech bniedem ta' Spiritwalità" f'Michael Grech (ed.), *Knisja tat-Triq* 29-38.